

АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ

ВО ОДНОС НА АДЕКВАТНОСТА,
ЕФИКАСНОТА, ЕФЕКТИВНОСТА И
ПРАВИЧНОСТА НА ВЛАДИНИОТ БУЏЕТ
ВО ОБЛАСТА НА ПРАВДА ЗА ДЕЦА
ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Проектот е финансиран
од Европската Унија

ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕШКИ ИСТРАЖУВАЊА И ЕДУКАЦИЈА
INSTITUTE FOR STRATEGIC RESEARCH AND EDUCATION

АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ

**ВО ОДНОС НА АДЕКВАТНОСТА,
ЕФИКАСНОТА, ЕФЕКТИВНОСТА И
ПРАВИЧНОСТА НА ВЛАДИНИОТ БУЏЕТ
ВО ОБЛАСТА НА ПРАВДА ЗА ДЕЦА ВО
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

АНАЛИЗА ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

Автори:

проф. д-р Мишо Докмановиќ

проф. д-р Дарко Спасевски

проф. д-р Марина Трпеска

проф. д-р Беса Арифи

Оваа публикација е финансиски поддржан од Европската Унија. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Институт за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ Скопје и не мора да го одразува официјалниот став на Европската Унија.

За повеќе информации, контактирајте на:
isie@mail.org

Содржина

Скратеници.....	4
Извршно резиме.....	5
Вовед.....	7
Систем за правда за деца во Северна Македонија.....	7
Методологија.....	13
Резултати (јавни трошоци и трендови).....	17
Заклучоци.....	29
Препораки.....	30
Листа на користена литература.....	31
Анекс 1 – Надлежности на разни надлежни органи според Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2015 – 2017).....	33

Скратеници

АЗПИ	Агенција за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер
КПД	Конвенција за правата на детето
ЦСР	Центар за социјална работа
ВПД	Воспитно-поправен дом Тетово
ИЦИТАП	Меѓународна програма за обуки и помош за кривични истраги
ИЦСР	Меѓуопштински Центар за социјална работа – Скопје
ИСИЕ	Институт за стратешки истражувања и едукација
Ј4С	Правда за деца
ЕУ	Европска Унија
МОН	Министерство за образование и наука на Северна Македонија
МКД	Македонски денар
МТСП	Министерство за труд и социјална политика на Северна Македонија
МВР	Министерство за внатрешни работи
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ОЈО	Јавно обвинителство на Република Северна Македонија
РСМ	Република Северна Македонија
ДСПДП	Државен совет за превенција на детско престапништво
ЦСР	Центар за Социјална Работа

Извршно резиме

Во периодот од мај до декември 2021 г., Институтот за стратешки истражувања и едукација (ИСИЕ Скопје) спроведе Анализа на трошоците во однос на адекватноста, ефикасноста, ефективноста и правичноста на владиниот буџет во областа на правда за деца во Северна Македонија. Анализата беше спроведена во рамките на проектот „Правда за деца – ЕУ за малолетничка правда и правда по мерка на децата“, финансиски поддржан од ЕУ и спроведуван од УНИЦЕФ Северна Македонија. Главната цел на Анализата е да се понудат докази, увиди и можности за подобрувања на исходите кај децата и да се дадат препораки за финансиската распределба неопходна за задолжително градење на капацитетите на професионалците во системот на правда за деца.

Врз основа на опсежната анализа на документи, поднесените барања до 168 институции (центри за социјална работа, судови, единици на локална самоуправа, министерства, обвинителства, совети, агенции, итн.) за слободен пристап до информации од јавен карактер и придружната документација во врска со адекватноста, ефикасноста, ефективноста и правичноста на владиниот буџет во областа на правда за деца во земјата беа изведени следните **заклучоци**:

- ▲ Недостасува системски пристап за владино-то трошење во областа на правда за деца, и на национално и на локално ниво. Врз основа на спроведеното комплексно истражување, собрани се само делумни информации за конкретни расходи од некои од институциите. Неколку особено релевантни институции¹ не доставија официјален одговор, иако е започната и постапка со поднесување жалби. Во неколку случаи беше утврдена недоследност помеѓу информациите дадени во официјалните одговори и официјалните финансиски извештаи, биланс на состојба, веб-страници, итн. Како резултат на тоа, може да се заклучи дека системот за буџетска класификација по ставки и конта не овозможува да се идентификуваат клучните програми за правда за деца и дека не постојат јасни буџетски ставки и програми за да може да се направи прецизна проценка на износите што Владата ги распределува за таа цел.

¹ Министерство за труд и социјална политика, Министерство за здравство, општините Гази Баба, Гостивар, Липково и Теарце.

- ▲ Неколку институции посочија дека трошоците што се распределени за правда за деца не се пресметани одделно, туку кумулативно со други поврзани трошоци, согласно Класификацијата на расходи што ја има издадено Министерството за финансии. Тоа е така со речиси сите институции коишто потрошиле одредена сума за правда за деца. Дел од институциите поднесоа делумни или нецелосни одговори, како што е прикажано во истражувањето подолу.
- ▲ Неколку институции со кои беше контактирано или преку барања за слободен пристап до информации од јавен карактер или по пат на интервјуа, посочија дека не се запознаени дека се дел од Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво.² Помеѓу тие институции спаѓаат: Агенцијата за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги, Агенцијата за млади и спорт, Адвокатската комора на Република Северна Македонија, Бирото за развој на образованието, Центарот за образование на возрасните, Министерството за образование и наука и Народниот правобранител итн.
- ▲ Предвидената процедура за подготовка на Националниот буџет се спроведува на генерички начин и не е оставен простор за конкретни интервенции и флексибилност. Отсуството на посебна програма и konto за правда за деца ја ограничува флексибилноста за да може средствата да се распределат и/или побараат преку буџетот.
- ▲ Во секторот за правда за деца се слева многу ограничен износ донации од домашни и меѓународни донатори. И во двата случаја (домашни и меѓународни донации), за кои повеќето институции имаат посебна сметка само за донации, евиденцијата се води во официјалното сметководство за добиени производи или парични средства. Очигледно, услугите во секторот не се зависни од донатори.
- ▲ Учеството на кадарот на обуки поврзани со правда за деца и понатаму е ограничено. Во обуките поврзани со правда за деца се вклучени лицата што се вработени во ЦСР и најчесто тоа се бесплатни обуки организирани од МЦСР и од таа причина не постојат финансиски импликации.

² Оперативен план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2015 – 2017), Државен совет за превенција на малолетничко престапништво.

- ▲ Иако во одреден број општини има основни локални совети за превенција на детско престапништво (според поднесените информации – 31), само 2 општини всушност распределуваат средства за функционирањето на советот. Износот и понатаму е очигледно низок – под 60,000.00 денари (1,000.00 евра) на годишно ниво. Советите во голема мера се нефункционални.
- ▲ Само три суда во Северна Македонија имаат посочено дека распределуваат средства за правда за деца. Во просек, во овие три суда се распределени и потрошени вкупно 800,000.00 денари (13,000.00 евра) на годишно ниво.
- ▲ Владата нема буџетирано или потрошено средства за постапките за медијација во претходно наведениот период.
- ▲ Во речиси ниедна од анализираните институции не се донесени посебни акти со кои се уредува буџетирањето на ставките и методологијата за определување на потребите на институциите во врска со Законот за правда за деца.

Врз основа на спроведеното истражување и добиените заклучоци, за да се одговори на утврдените проблеми се **препорачуваат** следните мерки:

- ▲ Воспоставување нова буџетска програма што ќе ја користат сите надлежни органи за спроведување на Законот за правда за деца со цел да се бараат средства во врска со законот;
- ▲ Воспоставување нова потставка или потставки (6-цифрено konto) во Буџетот преку која што ќе се реализираат средства поврзани со Законот за правда за деца. Со оглед дека се вклучени голем број институции, ваквиот приод ќе овозможи подобро да се следат потрошените средства за правда за деца и ќе ја даде законската рамка преку која вклучените институции ќе можат да побаруваат и да трошат средства;
- ▲ Подобра координација и споделување на информации помеѓу институциите во однос на обврските од Законот за правда за деца и Оперативниот план за Националната стратегија за превенција на детско престапништво. Треба да се воспостави потенцијален механизам за известување и следење на активностите на сите идентификувани чинители, вклучително и подготовка на годишен извештај за активности поврзани со правда за деца. Извештајот треба да се поднесува до надлежна институција предвидена со закон (на пример, Државен совет за превенција на детско престапништво);
- ▲ Поддршка за воспоставување на алатки за споделување на информации помеѓу институциите за прашања поврзани со правда за деца. Годишните извештаи на идентификуваните чинители треба да содржат информации за активности поврзани со правда за деца;
- ▲ Изработка на софтверско решение за потребите на ЦСР за евидентирање на трошоците за услугите за правда за деца за да се подобри следењето на адекватноста, ефикасноста и ефективноста;
- ▲ Треба да биде повторно земена предвид работата на локалните совети за превенција на детско престапништво. Потребно е да се воведат обврска за годишни и/или квартални извештаи. Единиците на локалната самоуправа треба да утврдат минимален буџет за активностите на локалните совети за превенција на детско престапништво врз основа на нивната големина и бројноста на населението и дадените препораки во овој извештај (200,000.00 денари на годишно ниво). Треба да се посвети внимание и на останатите оперативни предизвици (вклучително и насоки за соодветната големина на советите, мотиваност на членовите да учествуваат во работата на советите, како и насоки за развој на програма и концепт за активности, итн.);
- ▲ Со оглед на големиот потенцијал што го има медијацијата за решавање на спорови поврзани со правда за деца, надлежните органи треба да го земат предвид и потенцијалното распределување на средства за медијација;
- ▲ Подготовка на посебни акти со коишто се уредува буџетирањето на ставките и методологијата за одредување на потребите на институциите во врска со Закон за правда за деца;
- ▲ Зајакнување на капацитетите на вработените за давање точни извештаи и за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Вовед

Во Република Северна Македонија подолг временски период постојат искуства околу прашањето на правдата за деца. Со текот на годините во земјата се донесени повеќе важни закони со коишто посредно или непосредно се уредуваат различните аспекти од системот за правда за деца. Покрај тоа, земјата има ратификувано меѓународни конвенции и други акти во областа и подлежи на меѓународен мониторинг и евалуација.

Имајќи го тоа предвид, главната цел на оваа анализа е да се обезбедат податоци и докази што ќе послужат во застапувањето за поголемо и подобра инвестирање во областа на правда за деца во Северна Македонија. Анализата главно има за цел да понуди докази, увиди и можности за да се подобрат исходите кај децата и да се дадат препораки за неопходната распределба на финансиски средства за задолжителното градење на капацитетите на професионалците во системот за правда.

Првиот дел од Анализата содржи преглед на постојниот систем за правда за деца во земјата. Овој дел се темели на анализа на клучните извори од правото, релевантните меѓународни документи и извештаите од мониторинг.

Вториот дел од Анализата ја појаснува методологијата за истражувањето. Овој дел содржи објаснување на двата главни сегменти од истражувањето (анализа на документи и собирање на примарни податоци).

Во *третиот дел* од Анализата се претставени главните резултати добиени од истражувањето. Поради утврдените ограничувања, прегледот на расположливите информации за владиното трошење во областа на правда за деца е направен на ниво на институции и според азбучен редослед.

На крајот на документот е дадено појаснување на утврдените заклучоци и препораки од спроведеното истражување.

Институтот за стратешки истражувања и едукација (ИСИЕ) Скопје спроведе анализа на трошоците во однос на адекватноста, ефикасноста, ефективнос­та и правичноста на владиниот буџет во областа на правда за деца во Северна Македонија, во периодот од мај до ноември 2021 година. Анализата беше спроведена во рамките на проектот „Правда за деца – ЕУ за малолетничка правда и правда по мерка на децата“, финансиски поддржан од ЕУ и спроведуван од УНИЦЕФ Северна Македонија.

Систем за правда за деца во Северна Македонија

Законот за правда за деца е клучен инструмент со којшто е уреден системот за правда за деца во земјата. Покрај тоа, Северна Македонија е земја членка на повеќе ратификувани меѓународни документи што се спроведуваат во врска со правдата за деца. Исто така, националното Собрание има донесено неколку закони со коишто се уредени одредени аспекти од правдата за деца. Прегледот на меѓународните документи и националното законодавство се претставени во делот за методологијата.

Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2010 – 2020) беше усвоена пред да се донесе Законот за правда за деца. Во овој документ се предвидени три нивоа на интервенција: (1) примарна, (2) секундарна и (3) терцијарна превенција.

Примарната превенција има за цел создавање средина за заштита на сите деца, вклучително и систематски пристап преку обезбедување на владина поддршка, градење на капацитети, правна реформа, мониторинг и известување за прекршување на детските права, промена на ставовите на општата популација и професионалците што работат со деца, развој на лични вештини на децата и семејствата. Примарната превенција се однесува на активности поврзани со процесот на ресоцијализација во семејствата, образовниот систем, здравствениот систем, како и мерки што треба да ги преземе заедницата за подигнување на јавната свест, итн.³

Секундарната превенција е наменета за деца кои се во ризик да извршат кривично дело или деца сторители на кривично дело, но без кривична одговорност за стореното дело. Тоа е тесно поврзано со раното предупредување за млади луѓе во ризик или предвидувањето за деца и семејства во ризик. Стратегијата дава насоки во неколку области, помеѓу другото и во врска со: 1. образованието; 2. здравството 3. центрите за социјална работа; 4. полицијата; 5. локалната заедница.⁴

³ Извор: Национална стратегија за превенција на детско престапништво (2010 – 2020), стр. 14.

⁴ Идем, стр. 19-20.

Терцијарната превенција се однесува на превентивни програми коишто овозможуваат децата да преземат одговорност за сторените дела и за последиците, но ќе помогне и да не го повторат кривично дело. Стратегијата дава насоки во однос на алтернативните мерки и механизми на одвраќање и заштита од формалниот систем и медијација, институционална грижа и услуги, грижа и услуги по излегување од установите, како и во однос на здравството.⁵

Во Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2015 – 2017), предвидени се активности на следните институции/чинители:

Табела бр. 1 – Институции за примарна, секундарна и терцијарна превенција

Примарна превенција	Секундарна превенција	Терцијарна превенција
Министерство за труд и социјална политика	Министерство за труд и социјална политика	Министерство за правда
Министерство за образование и наука	Министерство за образование и наука	Управа за извршување на санкции
Општински совети за превенција на детско престапништво	Завод за социјални дејности	Судови со проширена надлежност
Државен совет за превенција на малолетничко престапништво	Биро за развој на образованието	Центри за социјална работа
Министерство за внатрешни работи	Центар за социјална работа	Министерство за образование и наука
Единици на локалната самоуправа	Единици на локалната самоуправа	Центар за образование на возрасните
Министерство за здравство	Здравствени домови	Јавно обвинителство
Здравствени домови	Министерство за внатрешни работи	Министерство за образование и наука
Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги	Министерство за локална самоуправа	Единици на локалната самоуправа
Министерство за информатичко општество и администрација	Општински совети за превенција на детско престапништво	
Народен правобранител	Министерство за здравство	
Адвокатска комора		
Министерство за правда		

Исто така, треба да се земат предвид меѓународните обврски на Република Северна Македонија во однос на имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето. Северна Македонија е држава членка на Конвенцијата од 1993 година. Неколку членови од Конвенцијата имаат клучна важност за развојот на националниот систем за правда за деца и детска заштита. Помеѓу останатото, Конвенцијата предвидува

и група на обврски што треба да ги спроведат земјите членки на Конвенцијата, односно:

- ▲ Давање можност на детето да биде слушнато во каква било судска или управна постапка што се однесува на него, или непосредно, или преку застапник или соодветен орган, на начин што е во согласност со процедуралните правила на националниот закон (член 12);
- ▲ Обврска на државите членки да ги преземат сите соодветни законски, административни, социјални и воспитни мерки за да се заштити детето од сите форми на физичко или психичко насилство, повредување или злоупотреба, запоставување или однос со не-

марност, малтретирање или експлоатација, вклучително и ефективни процедури за воспоставување на социјални програми за да се обезбеди неопходната поддршка за детето и за лицата на кои им е доверена грижата за детето (член 19);

- ▲ Обврска на државите членки да го заштитат детето од сите форми на сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (член 34);

⁵ Идем, стр. 24-25.

- ▲ Обврска за заштита на детето од сите форми на експлоатација што се штетни за кој било аспект на добросостојбата на детето (член 36);
- ▲ Забрана за тортура или друго сурово, нечовечно или деградирачко постапување или казнување, забрана за незаконито или произволно лишување од слобода, обврска за постапување со човечност и почитување за основното човечко достоинство на секое дете што е лишено од слобода (член 40).⁶

Покрај тоа, Република Северна Македонија подлежи на континуиран мониторинг од страна на меѓународни и домашни организации.

Во извештаите на Европската Унија за напредокот на земјата (2018 – 2021), во врска со областа на правда за деца, утврдени се одреден број неодложни предизвици што треба да се надминат, вклучително и недостигот од подобрени материјални услови и обезбедување на активности за образование и ресоцијализација на притворени деца, како и зајакнување на Државниот совет и на локалните совети за превенција на детско престапништво.

Во Извештајот на ЕУ за напредокот на земјата за 2018 се наведува дека ресурсите на Државниот совет за превенција на детско престапништво се недоволни и дека недостасуваат образовни, здравствени и социјални услуги за притворените деца. Покрај тоа, во Извештајот се наведува дека пристапот до правна помош за поголемиот број ранливи луѓе (вклучително и деца) е попречен поради рестриктивните критериуми во Законот и дека се одобрени само 50 % од и така малиот број поднесени барања за правна помош.⁷

Во Извештајот на ЕУ за напредокот на земјата за 2020 се препорачува да се подобрат услугите во заедницата за идентификување на децата во ризик и поддршка за децата жртви на насилство. Покрај тоа, во Извештајот се препорачува да се изработи национална стратегија за унапредување и заштита на детските права, заедно со

соодветен буџет, и да се утврдат секторски модели со што ќе се обезбедат ефективни услуги за децата, вклучително и на локално ниво. Во Извештајот е дадена критика за примената на Законот за правда за деца, со укажување за подобрување во однос на примената, особено на правилата за пристап до правда, законско застапување и за капацитетот на државните службеници вклучени во работата со децата жртви, децата сведоци и децата во судир со законот. Е утврдено дека не се направени подобрувања во однос на материјалните услови и обезбедувањето активности за образование и ресоцијализација на притворените деца. Во Извештајот се укажува на зајакнување на улогата на Државниот совет за превенција на детско престапништво, како и на капацитетот на локалните совети. Исто така, се посочува дека здравствената заштита во затворите и понатаму е проблем што предизвикува сериозна загриженост, вклучително и во однос на малолетниците и во однос на третманот на зависниците од дрога.⁸

Последниот Извештај на ЕУ за напредокот на земјата во 2021 година ја потенцира потребата од подобрување на Законот за правда за деца, како и за посистематизиран меѓусекторски пристап во примената на Законот. Покрај тоа, во Извештајот се истакнува и потребата за зајакнување на улогата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и капацитетите на локалните совети.⁹

При подготовката на методологијата за истражувањето, предвид беше земена и Стратегијата на ЕУ за правата на детето, особено во делот „Правда по мерка на децата“. Според оваа стратегија, сите земји членки на ЕУ имаат должност да ги земат предвид најдобрите интереси на децата како приоритет во секое постапување што ги засега децата. Тоа е од особена важност кога деца се вклучени во кривични или граѓански судски постапки.¹⁰

⁶ Обединети нации, Конвенција за правата на детето, Достапно на: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> [Пристапено на 15 септември 2021].

⁷ Европска Комисија, Извештај за ПЈР Македонија за 2018, Достапно на: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-05/20180417-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-report.pdf> [Пристапено на 22 октомври 2021].

⁸ Европска Комисија, Извештај за Северна Македонија за 2020, Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/north_macedonia_report_2020.pdf [Пристапено на 25 октомври 2021].

⁹ Европска Комисија, Извештај за Северна Македонија за 2021, Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/north-macedonia-report-2021_en [Пристапено на 22 јануари 2022].

¹⁰ Европска Комисија, Стратегија на ЕУ за правата на детето и европска гаранција за детето, Достапно на: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en#documents [Пристапено на 26 октомври 2021].

Преку анализа на подолу наведените документи беа добиени информации за имплементацијата на националното законодавство, како и на меѓународните документи во областа на превенција на малолетничко престапништво. Како што е образложено во овој извештај, постојат голем број различни закони, подзаконски акти и меѓународни документи што се применливи во оваа област. Имплементацијата на стандардите за правда за деца може да се анализира од два аспекта:

1. Донесување на национално законодавство во РСМ во однос на интегрирање на меѓународните стандарди за превенција на детско престапништво и
2. Имплементација на интегрираните меѓународни стандарди во практиката.

Во РСМ се направени заложби за измена и дополнување на националното законодавство со цел да се интегрираат и меѓународните стандарди во областа на правда за деца. Преку анализа на подолу наведените документи, може да се забележи дека повеќето од меѓународните стандарди се дел од националното законодавство. Меѓутоа, имплементацијата на тие стандарди во практика и понатаму претставува предизвик, како што е и посочено во претходно споменатите извештаи на ЕУ за напредокот на земјата.

Во однос на приодот во кривичното право, во националното законодавство за правда за деца, децата се поделени во три главни категории: деца во ризик, деца во судир со законот и деца жртви на кривични дела. Оваа категоризација е пропишана со Законот за правда за деца каде што се уредени правата и заштитата на секоја од категориите на деца, како и нивната положба во кривичните постапки.

Според член 1 од Конвенцијата за правата на детето и според одредбите во правниот систем на Република Северна Македонија, сите лица што немаат наполнето 18 години имаат статус на дете. Со навршувањето на 18-годишна возраст, детето станува возрасно лице и се стекнува со целосна деловна способност.

Кривичниот законик во земјата предвидува посебен третман за деца сторители на кривични дела. Во овој контекст, и од кривично-правен аспект, сите лица што немаат наполнето 14 години во моментот на извршување на кривичното дело, имаат статус на дете и не можат да бидат обвинети за кривично дело. На малолетно

лице може да му се изречат поправни мерки и мерки за безбедност, доколку во моментот на извршување на кривичното дело бил на возраст под 14 години. Малолетни лица на возраст од 16 до 18 години можат да бидат законски одговорни само за најсериозни кривични дела, и може да им биде изречена казна затвор. Доколку во текот на постапката биде докажано дека малолетното лице немало наполнето 14 години кога било извршено кривичното дело, кривичната постапка веднаш се стопира, и надлежниот орган старател соодветно се информира за тоа.

Во Законот за правда за деца што беше донесен во 2013 година, не се употребува терминот „малолетно лице“, туку за сите лица под 18-годишна возраст се користи терминот „дете“. Во овој закон се прави разлика помеѓу дете во ризик на возраст од 7 до 14 години, дете во ризик на возраст од 14 до 16 години и дете во ризик на возраст од 16 до 18 години. Исто така, Законот прави разлика помеѓу дете во судир со законот на возраст од 14 до 16 години, дете во судир со законот на возраст од 16 до 18 години и дете жртва. Законот содржи и категорија на млади возрасни лица на возраст од 18 до 21 година. Во Законот се предвидува водење посебна кривична постапка доколку сторител на кривично дело е дете под 18-годишна возраст. Оваа процедура е уредена во Законот за правда за деца и предвидува мерки на заштита за дете во улога на обвинето лице, жртва или сведок. Со Законот е уреден и процесот на обесштетување на дете жртва. Покрај тоа, во Законот се наведени и мерките за пренасочување и тоа се главно воспитни мерки за деца во судир со законот. Притоа е важно да се има предвид дека најпрво треба да се спроведуваат воспитните мерки, а институционалните мерки да се остават како последна опција. Институционалните мерки во коишто спаѓаат сместување на дете во установи со засилен надзор, како и во поправни установи за казна затвор можат да претставуваат ризик за процесот на ресоцијализација на детето и можат да влијаат на стигматизацијата на детето по напуштањето на тие установи. За таа цел, во кривичните постапки што се водат за дете во судир со законот, обвинителот се води од начелото на можност (односно, обвинителот одлучува дали ќе поднесе обвинителен акт за дете во судир со законот и/или ќе се обиде да најде други можности за надминување на состојбата, како што е постапка за медијација или спогодување за вина) наместо да се води од начелото за законитост (односно, обвинителот е обврзан да поднесе обвинителен акт доколку постојат докази дека детето е сторител на кривичното дело).

Во годишните извештаи на Државниот совет за превенција на детско престапништво (2018 – 2020) се посочува на одредени проблеми и за нив се известува секоја година. Бројот на деца во ризик и понатаму е во пораст секоја година (во 2019 година, било известно за 20 % повеќе деца во ризик споредено со 2018 година). Од друга страна, бројот на деца во судир со законот покажува знаци на опаѓање (во 2019 година, било известно за 7 % помалку случаи на деца во судир со законот споредено со 2018 година). Извештаите посочуваат на загрижувачки мал број деца што стекнале право на адвокат додека биле приведени во полициска станица. Исто така, во 2019 година има загрижувачки зголемен број деца жртви што биле идентификувани од центрите за социјална работа во споредба со намалениот број деца жртви идентификувани од судовите. Според Извештајот, позитивен тренд е нискиот број притворени деца и намаленото изрекување на мерката притвор за да се обезбеди присуство на детето во кривичната постапка. Извештајот го критикува отсуството на примена на механизмите за ресторативна правда од страна на судовите и обвинителствата. Конечно, Извештајот упатува и критика за фактот што не е донесена ниту една судска одлука за обесштетување на деца жртви на кривични дела во текот на целата 2019 година.¹¹

Годишниот извештај за 2020 година на Заводот за социјални дејности посочува на важноста од обезбедување заштита на децата во ризик за време на пандемијата и ги набројува мерките што се преземени за едукација на кадарот што работи со деца во ризик, деца во судир со законот и децата жртви.¹²

Народниот правобранител на РСМ, исто така има укажано на посебната потреба за грижа за децата во ризик и децата жртви за време на пандемијата. Народниот правобранител посочува дека е постигнат напредок во однос на деинституционализацијата на децата во ризик од државните установи и нивно сместување во згрижувачки семејства, но, ја потенцира потребата за специјална грижа и заштита на децата жртви на сексуални кривични дела и децата жртви на трговија со луѓе.

¹¹ Државен совет за превенција на малолетничко престапништво. Извештаи за 2018 -2020, Достапно на <http://dspdp.com.mk/category/dokumenti/izvestai/> [Пристапено на 16 септември 2021].

¹² Завод за социјални дејности, Годишен извештај за 2020, Достапно на: <http://zsd.gov.mk/wp-content/uploads/2021/03/%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0-2020-3.pdf> [Пристапено на 12 септември 2021].

Во однос на институционалните мерки за грижа за деца со нарушено поведение, Извештајот за 2019 година, кој произлезе од посетата на ЈУ Завод за згрижување, воспитување и образование на деца и младинци „Ранка Милановиќ“ – Скопје содржи особено голема критика за животните услови во оваа јавна установа. Заклучоците на Народниот правобранител на РСМ во Извештајот посочуваат дека во установата не се обезбедува правото на приватност, односно деца од различен пол се сместени во простории во непосредна близина, односно се одделени само со ходник и нема клучеви на вратите. Покрај тоа, децата го делат истиот двор со бездомните лица прифатени во еден дел од оваа установа и секојдневно се во контакт со нив што се смета дека ја попречува нивната ресоцијализација. Исто така, хигиената во установата е на многу ниско ниво. Општ заклучок во Извештајот е дека оваа установа не ги исполнува стандардите за грижа за деца во ризик и деца со нарушено поведение. Оттука, затворањето на установата се смета дека претставува позитивен исчекор, како и процесот на деинституционализација на овие деца и нивното сместување во алтернативни форми на грижа. Освен тоа, новиот изграден воспитно-поправен дом Волковија беше отворен во ноември 2020 година.

Земајќи ги предвид проблемите наведени погоре, процесот на деинституционализација е особено важен секогаш кога може да се спроведе, како што е и случајот со децата од згрижувачките домови кои се сместени во алтернативни форми на грижа. Меѓутоа, тоа не претставува целосно решение за проблемот со установите каде што децата кои се во судир со законот треба да ја отслужат казната затвор. Целосната реформа на тие установи и значителните буџетски инвестиции и понатаму остануваат од клучна важност за обезбедување соодветна ресоцијализација и реинтеграција на тие деца.

Во однос на тековниот процес на деинституционализација, Извештајот на УНИЦЕФ за 2019 година за Добросостојбата и правата на адолесцентите сместени кај згрижувачи посочува дека овој процес придонесе за пораст во бројот на деца сместени во алтернативни форми на грижа. Како резултат на тоа, повеќето институции се затворени и само ограничен број деца остануваат да бидат институционално згрижени. Бројот на мали групни домови е во постојан раст. Во октомври 2019 година, имаше 20 мали групни домови со вкупно 98 сместени деца. Половина од малите групни домови се наоѓаат во Скопје, а останатите десет се наоѓаат во Берово, Кавадарци, Штип, Битола, Тимјаник и Неготино. Заклучно

со март 2019 година, вкупниот број деца сместени во алтернативни форми на згрижување изнесуваше 320. Од нив, 285 беа адолесценти на возраст од 10 до 19 години, а една третина, односно 79 беа Роми.

Некои од важните стратегии за заштитата на децата во РСМ се Националната стратегија (2020 – 2025) и Акцискиот план (2020 – 2022) за превенција и заштита на децата од насилство, како и Националната стратегија за превенција на малолетничко престапништво (2010 – 2020). Првата стратегија е понов документ што беше подготвен и објавен во 2020 година, додека втората стратегија претставува ажуриран документ и затоа е неопходна нова Национална стратегија за превенција на детско престапништво каде што би се отсликале измените во Законот за правда за деца и новата терминологија во однос на деца во ризик, деца во судир со законот и деца жртви. Националната стратегија и Акцискиот план за превенција и заштита на децата од насилство е важен документ со цел децата да се заштитат од различни форми на насилство. Во Стратегијата се опфатени злоупотребата и запоставувањето на деца, физичката злоупотреба, физичкото казнување, емоционалната и психолошката злоупотреба, запоставувањето, семејното насилство, експлоатацијата, врсничкото насилство, насилството од интимен партнер и родово-базираното насилство. Иако главно се фокусира на заштита на децата од насилство и притоа не се однесува генерално на заштита на правата на децата, сепак Стратегијата претставува важен исчекор во процесот на заштита на децата, што е посочено во препораките од некои од извештаите на УНИЦЕФ, како што е Анализата на состојбата на жените и децата во Република Северна Македонија, УНИЦЕФ, Северна Македонија, 2020.

Важни аспекти поврзани со заштитата на правата на децата и превенцијата на детското престапништво добија на значење за време на пандемијата со ковид-19, што во основа влијаше на добросостојбата на децата на глобално ниво како и на остварувањето на нивните основни права, вклучително и правото на образование. Извештајот „Социјалните и економските ефекти од КОВИД-19 врз децата во Северна Македонија: Најнови информации“ се осврнува на одговорот на Владата на КОВИД-19 и ефектите врз децата, социјалната и детската заштита за време на пандемијата со КОВИД-19, влијанието на пандемијата врз детската сиромаштија, образовниот процес за време на пандемијата, како и здравствените ризици од КОВИД-19 за децата. Во Извештајот се прави анализа на прераспределбата на буџетот во врска со пандемијата и се

посочува дека кога станува збор за зголемените финансиски потреби во трите сектора поврзани со децата – образование, здравствена заштита и социјална заштита – ќе се најде на ограничен и намален фискален простор, но и притисок врз јавниот долг. Поставувањето на одредници за трошењето во клучните области за децата за следните години може да помогне во среднорочното планирање и во ублажувањето на неповолните ефекти врз децата што ги наметна кризата со КОВИД-19.

Што се однесува до буџетот за имплементација на законите поврзани со превенција на детското престапништво, од анализата на горенаведените документи може да се заклучи дека државата не инвестира доволно средства за имплементација на овој дел од законодавството. Имајќи предвид дека правдата за деца претставува дел од општото спроведување на правда во земјата, може да се заклучи дека РСМ треба да го зголеми буџетот за државните институции задолжени за спроведување на правдата. Прашањето поврзано со актуелното трошење за правда за деца од страна на Владата е опфатено во дел 3 од Анализата.

Методологија

Со цел да се опфатат идентификуваните проблеми се изработи сеопфатна методологија. Методологијата претставува комбинација од два сегмента: (1) опсежна анализа на документи и (2) истражување со примарни податоци.

Опсежната анализа на документите се потпираше на идентификување и анализа на одреден број релевантни извори, односно: меѓународно и домашно законодавство, извештаи, стратегии и дополнителни документи. Целта на овој преглед беше да се истражи актуелното опкружување за правда за деца во земјата, особено во врска со владиниот буџет во областа на правда за деца во Северна Македонија, како и да се идентификуваат сите релевантни чинители во секторот. Покрај тоа, овој дел од анализата на документите имаше за цел да се утврди поставеноста на системот во релевантните институции, актуелните должности и одговорности, како и потребата за дополнително прилагодување на националното законодавство во однос на меѓународните обврски на земјата. Преку анализата беа утврдени релевантните фокални точки и тие беа и понатаму истражувани преку примарната истражувачка фаза. Овој сегмент од истражувањето се спроведуваше во периодот од јуни до јули 2021 година. Во анализата беа вклучени следните документи:

Меѓународни документи

Совет на Европа R(87)20 за социјалната реакција на малолетничкото престапништво, 1987;

- ▲ Совет на Европа R(88)6 за социјалната реакција на малолетничкото престапништво помеѓу младите луѓе од семејства на мигранти, 1988;
- ▲ Совет на Европа Rec(2003)20 за новите начини за справување со малолетничкото престапништво, 2003;
- ▲ ДИРЕКТИВА (ЕУ) 2016/800 НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И НА СОВЕТОТ од 11 мај 2016 за процедурална заштита на деца кои се осомничени или обвинети лица во кривични постапки;
- ▲ ECOSOC Резолуција 2005/20, Упатства за правда во предмети што вклучуваат деца жртви или сведоци на кривични дела;
- ▲ Насоки на Комитетот на министри на Советот на Европа за правда по мерка на децата, 2010;
- ▲ ОН Упатства за постапување со деца во кривично-правниот систем;
- ▲ ОН Упатства за превенција на малолетничко престапништво (Ријад правила);
- ▲ ОН Правила за заштита на малолетници лишени од слобода (Хавана правила);
- ▲ Конвенција на Обединетите нации за правата на детето;
- ▲ Обединети нации, Стандардни минимални правила за спроведување на малолетничка правда („Пекиншки правила“);
- ▲ Цели за одржлив развој на Обединетите нации.

Национално законодавство

- ▲ Закон за сметководството за буџетите и буџетските корисници (Службен весник на Република Македонија бр. 61/2002, 98/2002, 81/2005, 24/2011, 145/2015 и 170/2017);
- ▲ Закон за буџетите (Службен весник на Република Македонија бр. 64/2005; 4/2008; 103/2008; 156/2009; 95/2010; 180/2011; 171/2012; 192/2015 и 167/2016);
- ▲ Закон за извршување на санкции (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 99/2019 и 220/2019);
- ▲ Закон за семејство (Службен весник на Република Македонија бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015 и 150/2015 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 53/2021);
- ▲ Закон за бесплатна правна помош (Службен весник на Република Македонија бр. 101/2019);
- ▲ Закон за правда за деца (Службен весник на Република Македонија бр. 148/2013 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 152/2019 и 275/2019);
- ▲ Закон за медијација (Службен весник на Република Македонија бр. 188/2013, 148/2015, 192/2015 и 55/2016);
- ▲ Закон за детска заштита (Службен весник на Република Македонија бр. 23/13, 12/14, 44/14, 144/14, 10/15, 25/15, 150/15, 192/15, 27/16, 163/17 и Службен весник на Република Северна Македонија 121/18, 198/18, 104/2019, 146/19, 275/19) и
- ▲ Закон за социјална заштита (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 104/2019, 146/2019, 275/2019, 302/2020 и 311/2020).

Извештаи

- ▲ Годишен извештај на Државен совет за превенција на детско престапништво (2018 – 2020);
- ▲ Годишен извештај на Заводот за социјални дејности (2018 – 2020);
- ▲ Годишен извештај на Судскиот совет на Република Северна Македонија (2018 – 2020);
- ▲ Годишен извештај на Народниот правобранител на Република Северна Македонија (2018 – 2020);
- ▲ Годишни извештаи за степенот на обезбедување, почитување, унапредување и заштитата на човековите права и слободи (Народен правобранител, 2018 – 2020) и
- ▲ Извештај од посетата на јавната установа – Завод за згрижување, воспитување и образование на деца и младинци „Ранка Милановиќ“ – Скопје “ (2019)¹³.

Стратегии и други програмски документи

- ▲ Акциски план за вработување на млади луѓе (2016 – 2020);
- ▲ Индикатори за следење на имплементацијата на Законот за правда за деца;
- ▲ Национална програма за развој на социјалната заштита (2011 – 2021); Министерство за труд и социјална политика;
- ▲ Национална стратегија (2020 – 2025) и Акциски план (2020 – 2022) за превенција и заштита на децата од насилство;
- ▲ Национална стратегија за превенција на малолетничко престапништво (2010 – 2020);
- ▲ Национална стратегија за млади (2016 – 2025), Агенција за млади и спорт;
- ▲ Оперативен план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2015 – 2017);
- ▲ Специјален извештај за состојбата и условите за остварување на правата на децата без родители и родителска грижа кои се сместени во јавните установи за згрижување во Република Македонија (Народен правобранител, 2017);
- ▲ Стратегија за образование (2018 – 2025), Министерство за образование;
- ▲ Национална стратегија за деинституцио-

¹³ Оваа институција е веќе затворена во рамки на процесот на деинституционализација и децата се сместени во мали групни домови.

нализација во Република Македонија 2018 – 2027 „Тимјаник“, Министерство за труд и социјална политика;

- ▲ Извештај за состојбата со заштитата на децата од злоупотреба и запоставување согласно утврдените индикатори за 2017, Министерство за труд и социјална политика и Државен совет за превенција на детско престапништво – Кавадарци, 2019.

Наодите и заклучоците од анализата на документите беа искористени за да се изработи посебна методологија за истражување со примарни податоци во однос на владиниот буџет во областа на правда за деца во Северна Македонија. Истражувањето со примарни податоци беше комбинација од два клучни елементи: (i) подготовка, испраќање и анализа на барања за слободен пристап до информации од јавен карактер и (ii) фаза на интервјуа со клучните чинители.

Врз основа на спроведената фаза за анализа на документите, беа подготвени соодветните барања за слободен пристап до информации од јавен карактер и до надлежните институции на национално и локално ниво беа поднесени вкупно 168 барања за пристап до информации од јавен карактер (иматели на информации од јавен карактер). Заклучно до рокот што е наведен во Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер беа добиени само 108 одговори на поднесените барања. Како резултат на тоа, беа поднесени 60 жалби до Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер. По завршување на постапката за поднесување жалби, беа доставени 54 официјални одговори од целните институции. Вкупно 6 институции не поднесоа официјален одговор на барањата по одлуката на Агенцијата.¹⁴ Во координација со донаторот, беше донесена одлука да не се пристапи кон отпочнување судска постапка против горенаведените институции.

Собирањето и анализата на примарните податоци беше направено во периодот од август до ноември 2021 година. Барањата беа поднесени согласно Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер и врз основа на идентификуваните извори. За секоја категорија од идентификуваните 168 институции беше изработен прилагоден пристап. Тимот експерти изработи посебен прашалник за секоја категорија (различни министерства, општини, судови, обвинителства, посебни државни органи и тела) врз основа на анализираните извори во фазата

¹⁴ Меѓу тие институции спаѓаат Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство, Општините Гази Баба, Гостивар, Липково и Теарце.

на анализа на документите. Освен подготвение прашалници, од сите целни институции беше побарано дополнително да ги достават следните документи:

1. Буџетско барање согласно Законот за буџетите на институциите наведени во табелата 1 (2018 – 2020);
2. План за јавни набавки на институциите наведени во табелата 1 (2018 – 2020);
3. Буџет на Република Северна Македонија (2018 – 2020);
4. Буџет на единиците на локалната самоуправа коишто имаат основано локални совети за превенција на детско престапништво (2018 – 2020);
5. Годишни сметки на институциите наведени во табелата 1 (2018 – 2020);
6. Портал „Отворени финансии“ на Министерството за финансии;
7. Завршени јавни набавки во институциите наведени во табелата 1 (2018 – 2020) и
8. Правилник за систематизација на работните места што е во сила во последните три години.

Документите под точка 1 и 2 се користеа за да се направи анализа на процедурите за планирање на имплементацијата на Законот за правда за деца и законските акти поврзани со овој закон (Закон за детска заштита, Закон за социјална заштита и Закон за извршување на санкции) во целните институции и истите да се споредат со актуелната одобрена распределба на средствата наведени во документите под точка 3 и 4. Врз основа на документите од точка 5 и 6, тимот истражувачи направи оценка на актуелното трошење на јавни средства за имплементација на Законот за правда за деца. Дополнително, се користеа и останатите ставки за да се оценат капацитетите на целните институции.

Горенаведените документи и одговорите на прашалниците ги дадоа клучните извори на информации за Анализата на трошоците од владиниот буџет во областа на правда за деца во Северна Македонија.¹⁵ Анализата на трошоците

беше фокусирана на последните три фискални години (2018, 2019 и 2020). Во неа беа вклучени институциите што се наведени во табелата 1. Анализата на трошоците, исто така се засноваше и на јавно достапните информации што се објавуваат на веб-страниците на институциите и веб-страниците на Бирото за јавни набавки и Министерството за финансии со цел да се направи двојна проверка на податоците. Освен тоа, за целите на Анализата се користеа расположливите статистички податоци што ги објавува Заводот за статистика и извештаите на Државниот завод за ревизија.

Вториот елемент од истражувањето со примарни податоци се однесуваше на организирање интервјуа со релевантните чинители. Со оглед на тоа дека на анкетите што се спроведуваат преку телефон или е-пошта има низок одзив, како и поголеми шанси за недоразбирање и воопшто низок квалитет на резултати, во периодот октомври – ноември 2021 година беа направени серија на онлајн интервјуа со виши претставници на институциите.

Интервјуата се засноваа на полуструктурирани прашалници (прилагодени во консултации со донаторот) со 10 релевантни претставници на целните институции во обид да се опфатат потенцијалните нејаснотии, недоследности и да се соберат информации што не можеа да се добијат преку барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер. Беше применет модел за составување на примерок и беа вклучени претставници на различни чинители (претставници на министерства, социјални работници, претставник на коморите и на финансиските сектори кај избрани чинители). Особено внимание беше посветено за испитаници да бидат обезбедени претставници на вишото раководство кои би биле или одговорни или овластени да го кажат ставот на институцијата за дадените прашања. Наодите од интервјуата се вклучени во Анализата.

Сите релевантни чинители за примарна, секундарна и терцијарна превенција и што се вклучени во Националната стратегија за превенција на малолетничко престапништво (2010 – 2020) и Оперативниот план (2015 – 2017) се наведени во табелата 1. Надлежностите на различните органи во системот за правда за деца се образложени во анекс 1 од документот.

¹⁵ Анализата на посочените прашања од истражувањето зависеше од добиените релевантни, целосни и точни информации од државните органи, согласно Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер. ИСИЕ ја спроведоа предложената методологија, вклучително и правото на приговор до надлежните органи, но не се во состојба да обезбедат информации вон утврдената рамка за истражувањето. Одговорите на прашањата од истражувањето зависат од квалитетот и количината на информации што се добиени од државните органи според законот.

Табела бр. 2 – Национални чинители и надлежни органи во областа правда за деца во Северна Македонија

Институција*
Академија за судии и обвинители „Павел Шатов“
Агенција за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги
Агенција за млади и спорт
Адвокатска комора на Република Северна Македонија
Биро за развој на образованието
Центар за образование за возрасните
Центри за социјална работа
Комора на медијатори
Судови (со проширена надлежност)
Управа за извршување на санкции
Воспитно-поправна установа Тетово
Факултет за безбедност Скопје (УСКО)
Затвори (Идризово и Охрид)
Јавна установа за грижа за деца со воспитни и социјални проблеми и нарушено поведење
Завод за социјални дејности
Малолетнички затвор Охрид
Министерство за образование и наука
Министерство за здравство
Министерство за внатрешни работи
Министерство за правда
Министерство за труд и социјална политика
Национално координативно тело за превенција на злоупотреба и запоставување
Народен правобранител
Јавно обвинителство на Република Северна Македонија
Државен совет за превенција на детско престапништво
Единици на локалната самоуправа, вклучително и локални совети
Визуализација – 9 чекори на процедурата за планирање на буџетот – да го направи професионален дизајнер
Чекор 1 – Стратешко планирање на национално ниво
Чекор 2 – Стратешки план на буџетски корисници
Чекор 3 – Фискална стратегија
Чекор 4 – Буџетски циркулар
Чекор 5 – Подготовка и поднесување на план за развојна програма
Чекор 6 – Поднесување на буџетски барања
Чекор 7 – Прилагодување на буџетски барања
Чекор 8 – Подготовка на предлог буџет
Чекор 9 – Поднесување на буџет

Резултати (јавни трошоци и трендови)

Во овој дел од Извештајот се дадени главните наоди од анализата на податоците што ги обезбедија институциите во нивните одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер. Со оглед на различностите во информациите добиени преку одговорите на институциите, наодите од анализата се претставени на ниво на институција и според азбучен редослед. Во рамки на спроведеното комплексно истражување (идентификувани 168 различни институции), од некои институции беа добиени само делумни информации за конкретни трошоци. Неколку особено релевантни институции не поднесоа официјални одговори, иако беше отпочната и официјална постапка за жалби. Дел од институциите не се запознаени со нивните одговорности во системот и дел од институциите поднесоа делумни или неточни одговори. Во некои случаи беше утврдена недоследност помеѓу информациите дадени во официјалните одговори и официјалните финансиски извештаи, биланс на состојба, итн. Општите заклучоци од Анализата се дадени на крајот на документот.

Академија за судии и обвинители „Павел Шатев“

Академијата за судии и обвинители „Павел Шатев“ спроведува обуки во текот на годината каде што се вклучени и обуки во областа на правда за деца. Академијата обезбеди информации за бројот на учесници на спроведените обуки. Обуките на оваа тема ги посетувале вкупно 162 учесника, во периодот од 2018 до 2020 година.

Табела бр. 3 – Профил на учесници на обуките за правда за деца, во организација на Академијата

Година	Профил на учесници на обуките за правда за деца, во организација на Академијата			
	Судии	Јавни обвинители	Соработници	Друго
2018	44	40	26	15
2019	8	12	2	15
2020	0	0	0	0

Од друга страна, Академијата не достави информации за планираните и потрошените средства за обуки во областа на правда за деца. Не се донесени внатрешни акти за буџетски трошоци поврзани со правда за деца. Институцијата има посебна сметка и евиденција за донации, и вообичаено не учествува со сопствени средства во активностите што се финансирани од донатори.¹⁶

¹⁶ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021 и поднесена жалба на 17 септември 2021.

Агенција за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги

Агенцијата за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги нема директни активности, ниту трошоци поврзани со Законот за правда за деца. Меѓутоа, Агенцијата врши мониторинг со цел превенција на штетна медиумска содржина за децата.¹⁷

Агенција за млади и спорт

Агенција за млади и спорт е надлежен орган за млади луѓе на возраст од 15 до 29 години. Агенцијата не спроведува активности поврзани со децата и Законот за правда за деца.¹⁸

Адвокатска комора на Република Северна Македонија

Адвокатската комора нема организирано обуки, ниту троши средства за имплементација на Законот за правда за деца. Покрај тоа, Адвокатската комора не користи средства од Буџетот на Република Северна Македонија или од донации.

Дополнително на тоа, Адвокатската комора укажува на добрата соработка со Министерството за правда и на оперативните аспекти на бесплатната правна помош. Исто така, идентификувана е потреба за основање на Центар за обука во рамки на Адвокатската комора со цел спроведување на посебни обуки, вклучително и во областа на правда за деца.¹⁹

¹⁷ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021.

¹⁸ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021 и поднесена жалба на 17 септември 2021.

¹⁹ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021, поднесена жалба на 17 септември 2021 и спроведено интервју.

Биро за развој на образованието

Бирото за развој на образованието не спроведува и нема добиено средства за активности поврзани со имплементацијата на Законот за правда за деца или на Националната стратегија за превенција на малолетничко престапништво во периодот од 2018 до 2020 година.²⁰

Центар за образование за возрасните

Центарот за образование за возрасните нема спроведувано активности поврзани со Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво.²¹

Центри за социјална работа

Практично сите центри за социјална работа обезбедија ограничени информации за финансиските аспекти на нивната секојдневна работа. Во таа насока, речиси сите центри посочија дека немаат ниту побарано ниту добиено финансиски средства за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот во согласност со Законот за правда за деца. Дополнително на тоа, центрите исто така посочија дека немаат побарано финансиски средства за стручни тимови за работа со деца, индивидуална работа и организација

на обуки. Исто така, според кажувањата на центрите, од нивна страна не се побарани финансиски средства за мерките за засилен надзор и условна осуда со заштитен надзор. Финансиски средства не се побарани ни за развој на системот за мониторинг и известување.

Од друга страна, Меѓуопштинскиот центар за социјална работа – Скопје (МЦСР) обезбеди конкретни информации за трошоците за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот во согласност со Законот за правда за деца. Според информациите добиени од МЦСР, во 2018 година се потрошени вкупно 1,957,448.00 денари; 2,361,582.00 денари во 2019 година и 3,052,407.00 денари во 2020 година.

Покрај тоа, беа обезбедени и информации за трошоците за платите на стручниот тим за работа со деца, односно: 5,916,244.00 денари во 2018 година; 4,442,619.00 денари во 2019 година и 4,993,741.00 денари во 2020 година. Кога овие трошоци ќе се разгледаат во однос на бројот на опфатени деца на годишно ниво, може да се добие трошокот по дете во категориите за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот, според Законот за правда за деца. Податоците се претставени во табелата подолу:

Табела бр. 4 – Преглед на трошок по дете – Меѓуопштински Центар за социјална работа – Скопје (2018 – 2020)

(во денари)

	2018	2019	2020
Трошоци за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот	1,957,448	2,361,582	3,052,407
Плати за стручен тим за работа со деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот	5,916,244	4,442,619	4,993,741
Вкупно трошоци за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот	7,873,692	6,804,201	8.046.148
Број на опфатени деца	75	138	209
Трошок по дете	104,983	49,306	38,498

²⁰ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021.

²¹ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021.

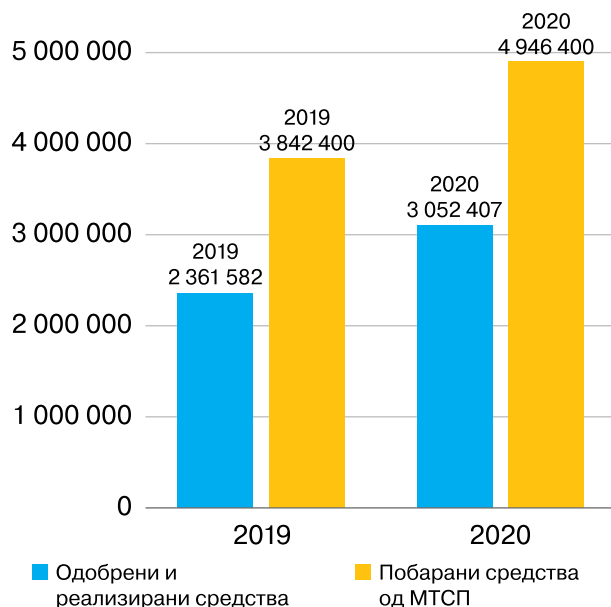
Анализата покажува дека трошокот по дете во МЦСР – Скопје се намалува од година на година, односно има намалување за повеќе од половина во 2019 година споредено со 2018 година. Тоа е резултат на зголемениот опфат на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот. Средствата што се трошат за оваа намена се незначително зголемени, но таквото зголемување не е во истиот сооднос со зголемениот број на опфатени деца.

Средствата што се трошат за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот се реализираат преку следните буџетски потставки:

- ▲ 471290 Сместување во установи за деца без родители и родителска грижа,
- ▲ 423410 Храна и пијалаци и
- ▲ 421110 Електрична енергија.

Во однос на средствата што МЦСР – Скопје ги бара од Министерството за труд и социјална политика на месечно ниво, коишто изнесувале 320,200.00 денари месечно во 2019 година и 412,200.00 денари месечно во 2020 година, може да се заклучи дека средствата се незначително поголеми во однос на одобрените средства за трошење од надлежното министерство, што може да се види на графиконот подолу. Меѓутоа, може да се заклучи дека во 2020 година биле одобрени и потрошени повеќе финансиски средства за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот во споредба со 2019 година, и тоа претставува позитивна промена особено затоа што станува збор за нетипична година.

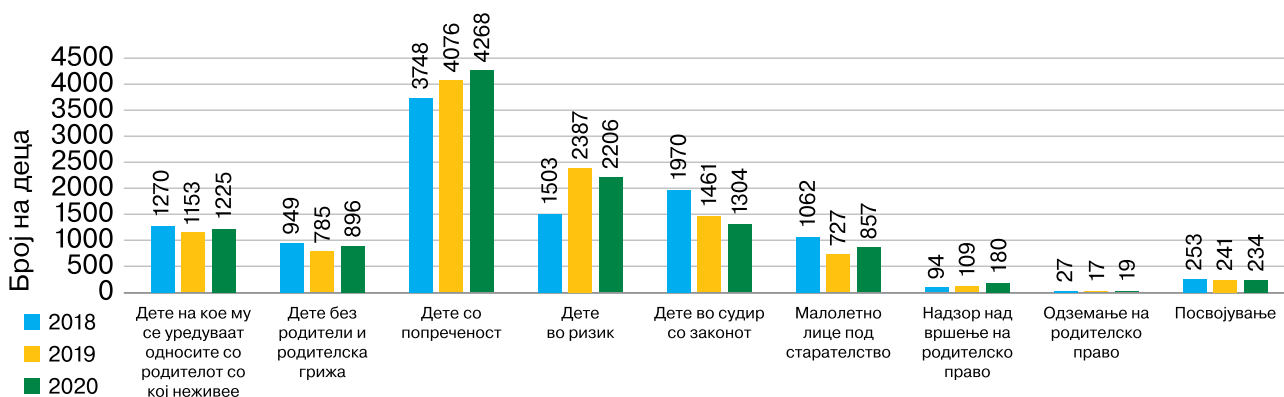
Графикон бр. 1 – Побарани наспроти одобрени средства од МТСП за МЦСР Скопје

Останатите центри за социјална работа во земјата не обезбедија податоци за побараните и одобрените финансиски средства за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот, што претставува пречка за натамошна анализа. Само Центарот за социјална работа – Тетово извести дека плаќа 190,000.00 денари годишна наемнина за просториите што ги користи, а Центарот за социјална работа – Кавадарци извести дека организира летен камп за помош и заштита на деца во судир со законот, деца жртви и деца во контакт со законот и тоа е целосно финансирано од донатори во износ од 1,955,206.00 денари во 2018 година; 2,149,110.00 денари во 2019 година и 3,856,655.00 денари во 2020 година.

Во однос на услугите што ги обезбедуваат центрите за социјална работа за детска заштита, врз основа на информациите претставени во годишните извештаи за нивната работа, дадени се релевантни податоци за профилот на предмети поврзани со детска заштита. Во графиконот подолу е даден прегледот на податоците за анализата. Од посебен интерес за ова истражување се групата деца во ризик и деца во судир со законот. Од добиените податоци може да се заклучи дека имало значителен пораст во бројот на предмети по коишто постапувале центрите за социјална работа за деца во ризик во 2019 година, додека во однос на предметите поврзани со деца во судир со законот има мало опаѓање од година на година.

Графикон бр. 2 – Детска заштита

Неколку центри за социјална работа поднесоа податоци за бројот на деца со кои работеле во врска со Законот за правда за деца и обезбедија податоци за приходите по години. Како резултат на тоа се пристапи кон анализа на уделот или процентот на предмети со деца во врска со Законот за правда за деца кај секој од центрите во однос на вкупниот број предмети од сите центри, како и уделот или процентот на приходи на секој центар во однос на вкупниот приход на тие центри. Анализата е прикажана во табелата подолу.

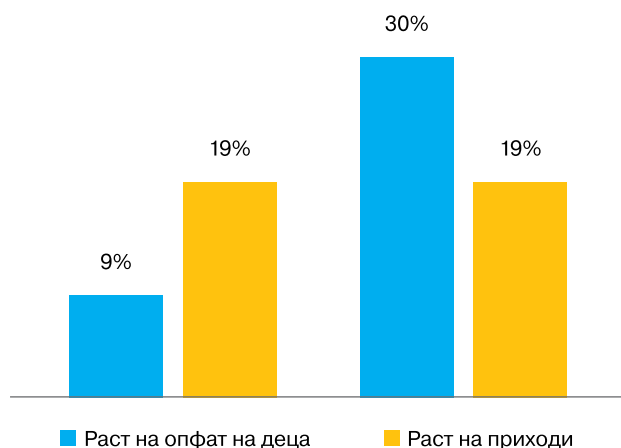
Од направената анализа за 15 ЦСР може да се заклучи дека 10 ЦСР се застапени со помал процент на опфатени деца во споредба со процентот на нивно учество во вкупните приходи. Само 5 ЦСР имаат повисок процент на учество со опфат на деца во однос на нивното учество во вкупните приходи. Оттаму, поради ограничените информации и недостигот од други клучни информации, не може да се направи натамошна длабинска анализа за ефикасноста на центрите за социјална работа или подетални пресметки за реализираните трошоци по дете.

Табела бр. 5 – Процент на предмети и приходи по центар

ЦСР	Број на деца			Приходи		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Кичево	1,3 %	2,9 %	1,2 %	4,4 %	3,9 %	6,1 %
Кратово	1,4 %	0,4 %	0,1 %	2,4 %	2,4 %	3,6 %
Прилеп	6,9 %	8,3 %	7,9 %	6,0 %	5,7 %	10,4 %
Скопје	7,4 %	12,4 %	14,4 %	36,4 %	37,7 %	0,0 %
Битола	21,2 %	20,2 %	9,5 %	8,0 %	7,3 %	12,9 %
Кавадарци	10,5 %	12,0 %	12,6 %	5,0 %	5,1 %	9,3 %
Велес	20,7 %	16,7 %	16,2 %	7,5 %	7,5 %	12,6 %
Неготино	10,3 %	10,5 %	10,6 %	2,9 %	3,0 %	0,0 %
Крива Паланка	0,5 %	0,3 %	0,3 %	3,4 %	3,6 %	6,2 %
Берово	1,1 %	1,5 %	1,5 %	5,4 %	5,0 %	7,4 %
Струмица	4,3 %	4,4 %	18,1 %	5,0 %	5,3 %	9,7 %
Ресен	0,3 %	0,6 %	0,8 %	2,6 %	2,4 %	3,9 %
Делчево	2,2 %	1,3 %	0,4 %	3,7 %	3,9 %	6,5 %
Делчево	2,2 %	1,3 %	0,4 %	3,7 %	3,9 %	6,5 %
Делчево	2,2 %	1,3 %	0,4 %	3,7 %	3,9 %	6,5 %
Дебар	0,9 %	1,4 %	1,0 %	3,4 %	3,4 %	4,8 %
Охрид	11,2 %	7,0 %	5,3 %	4,1 %	3,9 %	6,4 %
ВКУПНО	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Земајќи ги предвид податоците собрани од 15 ЦСР, може да се забележи дека бројот на опфатени деца во 2019 година, споредено со 2018 година, е зголемен за 9 % и приходите се зголемиле за 19 %, додека бројот на опфатени деца во 2020 година, споредено со 2019 година е зголемен за 30 %, а приходите се зголемиле за 19 % (графикон подолу). Оттаму, постои позитивен тренд за раст на приходите на ЦСР од година на година, во двете години за 19 %, а пораст од година на година има и во опфатот на деца. Сепак, во 2019 година, процентот на раст во опфатот на деца е помал во однос на порастот на приходите, и во 2020 година стапката на пораст на опфатени деца е повисока во однос на порастот во приходите истата година.

Графикон бр. 3 – Опфат на деца и раст на приходи (во %)

Во однос на приоритетните активности на ЦСР во врска со Законот за правда за деца, центрите коишто дадоа конкретни одговори на прашањето, посочија на следното:

- ▲ превентивни активности (организирање јавни дискусии и презентации за превенција на детско престапништво);
- ▲ еднократна финансиска помош;
- ▲ обезбедување компјутери и таблети за деца во ризик и деца во судир со законот;
- ▲ купување облека за деца;
- ▲ обезбедување средства што ќе се користат за вклучување на децата во спортски активности, цртање, одење на кино и театар, итн.;
- ▲ обезбедување средства за посебна соба;

- ▲ средства за примена на засилен надзор и условна осуда со заштитен надзор;
- ▲ обезбедување средства за стручна поддршка.²²

Други дополнителни информации не беа обезбедени од страна на центрите за социјални работи.²³

Комора на медијатори

Комората на медијатори, исто така, не спроведувала активности поврзани со децата и со Законот за правда за деца во периодот од 2018 – 2020 и со оглед на тоа не се идентификувани никакви трошоци. Меѓутоа, Комората е вклучена во меѓународен проект и преку проектот се нудат услуги за медијација во 20 предмети поврзани со правда за деца. Речиси сите предмети биле решени. Една од главните предности на медијацијата останува да бидат ниските трошоци за постапката.²⁴

Судови (со проширена надлежност)

Судовите се финансираат преку Судскиот совет и не се распределуваат средства за детско престапништво според Законот за правда за деца, ниту пак, по тој основ, се добиени донации од домашни или меѓународни субјекти. Единствените средства што ги трошат судовите во предметите поврзани со детско престапништво се трошоците што ги плаќаат за услугите на одбраната по службена должност, трошоците за вештачење, трансферот од една во друга установа, итн.

Исто така, од судовите посочија дека на годишно ниво нема голем број предмети поврзани со Законот за правда за деца. Од речиси сите судови што обезбедија одговори се посочува дека тие не-

²² Информациите се добиени преку поднесените одговори од центрите за социјална работа во Битола, Кичево и Куманово. Дополнително, Центарот за социјална работа – Скопје посочи на потребата од нови простории за вработените кои во моментот се сместени во бараки, и тоа е прашање што не е директно поврзано со правдата за деца. Останатите центри за социјална работа не дадоа конкретни одговори на прашањето.

²³ Информациите претставени во овој дел од анализата се засноваат на информациите добиени од 30 центри за социјална работа низ земјата. Иако 17 центри ги поднесоа информациите во рокот предвиден со закон, отпочната е постапка за поднесување на жалби за 13 центри откако не беа добиени официјални одговори.

²⁴ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021 и од спроведено интервју.

маат посебно одделение што постапува по предмети во врска со Законот за правда за деца. Вообичаено постапките ги водат совети или судии од кривичниот оддел. Според Законот за судска служба, не постои поделба на работните места во одредена област. Исклучок од тоа се судовите со проширена надлежност каде што постои оддел за детско престапништво.

Вработените во судовите вообичаено присуствуваат на обуките што се организирани од Академијата за судии и јавни обвинители „Павел Шатев“. Во судовите не се донесени внатрешни акти со кои се уредува буџетирањето и работата по предметите поврзани со правда за деца. Надворешна стручна помош во оваа област не се користи.

Според добиените одговори од судовите, само три суда во Северна Македонија посочиле на износ што се троши за правда за деца. Судот во Велес потрошил 372,632,00 денари во 2018 година; 120,216.00 денари во 2019 година; и 37,466.00 денари во 2021 година (буџетски ставки 425310, 425320 и 425990). Судот во Струмица побарал и потрошил 75,023.00 денари во 2018 година; 541,352.00 денари во 2019 година и 726,548.00 денари во 2020 година (буџетски ставки 425310, 425320 и 425990). Конечно, судот во Кочани потрошил 372,632.00 денари во 2018 година; 120,216.00 денари во 2019 година; и 37,466.00 денари во 202 година (буџетски ставки 425310, 425320 и 425990). Средствата главно се потрошиле за бесплатна правна помош.²⁵

Управа за извршување на санкции²⁶

Согласно структурата и надлежностите пропишани со закон, Управата за извршување на санкции во официјалниот одговор вклучи и информации за затворите (Идризово и Охрид) и

малолетничкиот затвор во Охрид. Институцијата посочи дека распределбата на средствата се врши во согласност со Упатствата за распределба на средства од основниот буџет до единиците корисници. Исто така, институцијата не користи никаква надворешна експертска или стручна поддршка.

Според сметководствената евиденција за 2018, 2019 и 2020 година, Управата нема добиено донации од домашни донатори. Од друга страна, во сметководствената евиденција за затворот Охрид и ВПД Тетово, стои донација на 2 телевизора и лаптопи од страна на УНИЦЕФ (во износ од 92,798 денари) и донација на 2 прожектора и 2 лаптопа од страна на УНДП (во износ од 148,216 денари). Не се евидентирани други донации од приватни донатори.

Во текот на сесијата со интервјуа, претставниците посочија дека институцијата редовно ги користи сите распределени средства и има добра соработка со другите надлежни институции.²⁷

Воспитно-поправен дом Тетово

Поради градежните работи што се одвиваа одреден временски период, децата беа префрлени во затворот во Охрид, а вработените беа прераспределени во други установи. Приемот на првите деца на новата локација започна од 3 ноември 2020 (7 лица).

Од анализата на поднесените финансиски извештаи, во однос на побараните и одобрените средства, може да се заклучи дека ВПД Тетово има добиено значително помалку средства отколку што биле побарани. Покрај тоа, реализацијата е значително помала од одобриениот план. Тоа може да се види на следната табела:

Табела бр. 6 – Побаран и одобрен буџет во периодот од 2018 до 2020

(во денари)

Година	Побаран буџет	Одобрен буџет	% одобрен/ побаран	Потрошен износ	% потрошено/ одобрено
2018	3,370,000	1,987,100	59 %	1,922,644	97 %
2019	4,200,000	1,513,110	36 %	1,283,187	85 %
2020	4,458,000	4,308,566	97 %	2,886,490	67 %

²⁵ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021.

²⁶ Содржи информации за затворите (Идризово и Охрид) и малолетничкиот затвор Охрид.

²⁷ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021 и од спроведено интервју.

Врз основа на презентираниите информации, може да се заклучи дека во 2018 и 2019 година, за ВПД Тетово биле одобрени значително помалку средства отколку што биле буџетирани. Тоа очигледно се должи на фактот дека во овој период установата не работеше, и процентот на потрошени средства е висок. Во 2018 година, трошоците главно се однесуваат на трошоци за исплата на извршни исправи и комунални услуги, и во 2019 година за комунални услуги и за други тековни трошоци за коишто не се дадени дополнителни информации.

Во 2020 година, кога се очекуваше дека установата ќе започне со редовна работа во новиот објект, одобрениот план во однос на буџетираниот план изнесуваше 97 %. Со оглед на фактот дека установата започна да работи кон крајот на годината (ноември), реализацијата на одобрениот план беше помала (67 %). Тоа беше потврдено и во текот на интервјуата со претставниците на ВПД. Во 2020 година, 84 % од средствата главно се потрошени на материјали и мал инвентар, договорни услуги и комуналии.

Во анализата не се земено предвид и платите на вработените во установата, за коишто износот во 2019 година бил повисок за 14 %, споредено со 2018 година и во 2020 година за 53 %, споредено со 2019 година. Покрај зголемувањето на износите за платите, што укажува на нови вработувања, во установата сè уште има непополнети работни места: виш службеник, архивар, готвач и затворски полициски командир, како и 15 помлади службеници. Во таа насока, под претпоставка дека трошоците се подеднакво распределени по месеци, и со оглед на тоа дека трошоците се однесуваат само на два месеца додека децата се сместени во новата установа, трошокот по дете во просек во 2020 година може да се пресмета дека изнесува 325,197.00 денари. ВПД Тетово добива поддршка од наставници кои се плаќаат преку Министерството за образование и наука за работа со децата.

Во однос на донациите, ВПД Тетово во 2018 година има добиено донации од домашни донатори (патничко возило, телевизори, компјутери, лаптопи) и трансфер од Управата за извршување на санкции во износ од 2,699,297.00 денари. Во 2019 година, ВПД Тетово има добиено компјутери, лаптопи и печатачи од турска донација во износ од 218,782.00 денари. Установата води сметководствена евиденција за секоја од добиените донации. Покрај тоа, од установата посочуваат на приоритетите за во иднина – донации за климатизери и земјоделска машинерија во износ од 1,200,000.00 денари.

Вработените редовно присуствуваат на обуки во врска со Законот за правда за деца, коишто се главно организирани од Секторот за затворска полиција.

Во текот на интервјуата, претставниците на установата посочија на неколку значајни трендови, вклучително и во врска со практиката на Министерството за финансии да го намалува побараниот буџет, за редовното вработување за празните работни места (Управата дава одобрение коешто е подоцна отфрлено од страна на Министерството за финансии); храна, облека и обуки за децата најчесто се обезбедуваат преку донации, итн. Неколку предизвици сè уште се присутни во работата на установата: обезбедување ресурси за континуирани посети на децата на нивните семејства согласно Законот, продолжување на нивното стручно образование и обука, потранспарентен пристап во одобрувањето на побараниот буџет, поради фактот дека буџетот што се распределува е главно определен од претходно, итн.²⁸

Факултет за безбедност – Скопје

Во периодот од 2018 до 2020 година, Факултетот за безбедност – Скопје нема одржано или организирано обуки на теми поврзани со Законот за правда за деца. Оттаму, факултетот нема потрошено средства, ниту има добиено донации за таа намена.

Факултетот за безбедност нема интерни акти поврзани со Законот за правда за деца.²⁹

Јавна установа за згрижување деца со воспитно-социјални проблеми и нарушено поведење

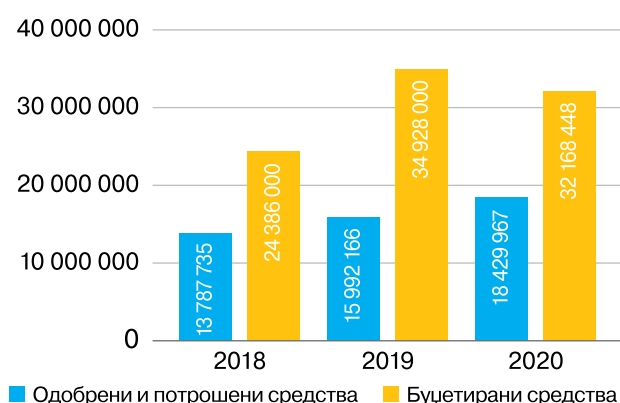
Како една од клучните установи во системот за правда за деца, оваа установа е надлежна за обезбедување неколку услуги за социјална заштита, односно: сместување на деца со 24-часовна помош и поддршка од стручни лица, обезбедување храна, облека и здравствена заштита, пристап до образование, стекнување вештини, културолошки и рекреативни активности, сместување на деца во судир со законот на возраст од 14 до 18 години, сместување на деца од улица во период до 7 дена, итн. Според Законот за правда за деца, оваа установа треба да обезбедува краткорочно сместување на лица на кои име е изречена мерката – упатување во центар за малолетници, издадена од суд и спроведување на краткорочни мерки со влијание на личноста и однесувањето на малолетниците.

²⁸ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021 и од спроведено интервју.

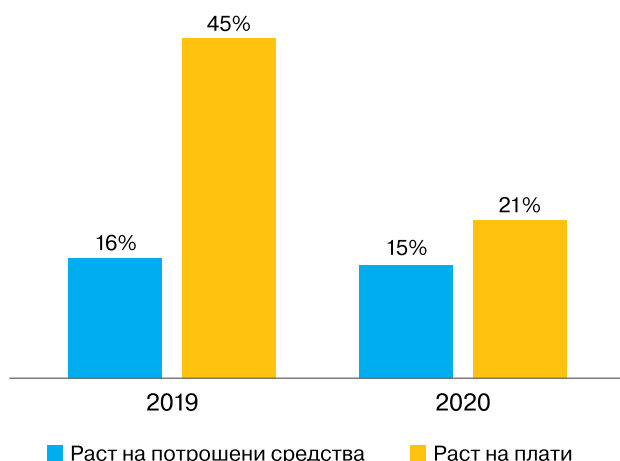
²⁹ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021.

Во однос на финансиската анализа на трошоците, буџетот на установата е значително поголем отколку реализацијата на трошоците (освен платите), односно, реализацијата или одобрените и потрошените средства во однос на буџетираното изнесува 57 % во 2018 и 2020 година, а во 2019 година реализацијата е само 46 %. Меѓутоа, реализацијата од година на година е во нагорен тренд – има зголемување за 16 % во 2019 година, споредено со 2018 година и за 15 % во 2020 година, споредено со 2019 година, или од почетокот на периодот што се следи има зголемување во реализацијата за 34 % (види графикон подолу). Износот за платите е во пораст, односно зголемен за 45 % во 2019 година, споредено со 2018 година и за 21 % во 2020 година, споредено со 2019 година, или од почетокот на анализираниот период износот за платите е зголемен за 75 % (види графикон подолу). Тоа може да се должи на новите вработувања и/или зголемување на платите на постојниот кадар, и тоа е потврдено во годишниот извештај за 2020 година каде што се нотира дека установата располага со доволно стручен кадар, но има недостиг од административен и технички кадар.

Графикон бр. 4 – Побарани и одобрени средства во периодот од 2018 до 2020

Графикон бр. 5 – Пораст во трошоците (во %)

Трошокот по дете не можеше да се пресмета. Прикажани се вкупните трошоци што се буџетирани и реализирани по години, но беше обезбеден број за сместени деца само за 2020 година (33 деца). Покрај тоа, установата спроведува и други активности како што е подготовка на бесплатни оброци, активности за раселени лица, бездомници, итн.³⁰

Завод за социјални дејности

Заводот за социјални дејности ги следи социјалните ризици поврзани со Законот за правда за деца, односно деца во судир со законот, како и неговата примена во системот за социјална заштита. За таа цел, Заводот подготвува извештај за имплементацијата на Законот за правда за деца по центри за социјална работа и го поднесува до Министерството за труд и социјална политика.

Согласно Законот за правда за деца, Заводот за социјални дејности спроведува обуки во врска со законот и советниците од заводот учествувале на обуки поврзани со имплементацијата на Законот во 2018, 2019 и 2019 година. Меѓутоа, за таа цел не се распределени посебни средства.

Покрај тоа, врз основа на приговори поднесени од физички и правни лица преку МТСП, Заводот е овластен да врши супервизија на стручната работа на центрите за социјална работа и установите.

Во официјалниот одговор се посочува дека сите активности поврзани со Законот за правда за деца се спроведуваат со сопствени човечки и технички ресурси, без домашни и странски донации. За таа цел не се посочени посебни ставки.

За време на интервјуата, од страна на претставниците беше истакнато огромното искуство на Заводот од работа на прашања поврзани со системот за правда за деца во Северна Македонија. Заводот, исто така, има долга традиција во соработката со неколку странски донатори и домашни граѓански организации (вклучително и УНИЦЕФ, УНДП, итн.) главно во врска со обуките за правда за деца. Заводот е редовно вклучен во релевантните работни групи за креирање на политиките во секторот. На крај, Заводот нема големи предизвици во однос на човечките ресурси, но не добива финансиски средства за градење на капацитетите и стручно усовршување на вработените.³¹

³⁰ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021.

³¹ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021 и од спроведено интервју.

Министерство за образование и наука

Според информациите доставени од Министерството за образование и наука (МОН), средства од буџетот не се трошат за активности поврзани со Законот за правда за деца, нема работни места за задачи поврзани со овој закон, вработените не посетувале обуки поврзани со правда за деца и не се планирани и одобрени средства за детска заштита.

Во однос на надлежностите во оваа област, од МОН посочија дека тоа е обврска на основните училишта коишто се финансирани од локалната самоуправа.³²

Министерство за здравство

Од Министерството за здравство не беше добиен официјален одговор на барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер. Иако е отпочната постапка за поднесување жалба и Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер донесе одлука на Министерството да му се наложи да одговори на барањето, во предвидениот рок Министерството не поднесе официјален одговор.

Министерство за внатрешни работи

Министерството за внатрешни работи нема побарано средства од Буџетот на РСМ за спроведување на информативни кампањи за правата на децата и нивната заштита. Кампањите за превенција што ги спроведува Секторот/Единицата за превенција со цел подигнување на јавната свест за детските права, главно се спроведуваат со финансиска поддршка од ОБСЕ. Кампањата се состои од дистрибуирање на печатен промотивен материјал. Во однос на јакнењето на капацитетите на полициските службеници за постапување со деца жртви, деца во судир со законот и деца во контакт со законот, од МВР кажаа дека нивните вработени редовно присуствуваат на обуките организирани од УНИЦЕФ, Француската амбасада и ИЦИТАП. На пример, во 2018 година, во рамки на проектот „Полициско постапување со жртви на кривични дела“ беа одржани каскадни обуки со полициските службеници, со посебен фокус на деца жртви, жртви на семејно насилство, трговија со луѓе и жртви на сексуално вознемирување.

Врз основа на индикаторите што ги подготвува Државниот совет за превенција на детско престапништво, МВР има воспоставено систем за водење

³² Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021 и поднесена жалба на 17 септември 2021.

евиденција и собирање податоци. Оваа активност ја спроведуваат од сопствени средства.³³

Министерство за правда

Во согласност со Законот за бесплатна правна помош и Законот за правда за деца, Министерството за правда е надлежно да врши распределба на буџетски средства за бесплатна правна помош, односно за исплата на адвокатите. Средствата се префрлаат на здруженијата овластени да обезбедуваат бесплатна правна помош и на правните клиници, како и на адвокатите за обезбедување на секундарна правна помош. Во 2018 година со бесплатна правна помош биле застапувани 55 деца; 49 деца во 2019 година и 65 деца во 2020 година. Реализацијата на овие средства во однос на буџетските износи е многу мала – 6 % во 2018 и 2020 година, а во 2019 година само 3 %.

Министерството за правда нема буџетирано или потрошено средства за постапки за медијација во горенаведениот период.

Покрај обезбедување средства за бесплатна правна помош, Министерството за правда буџетира средства за обесштетување на дете што е жртва или е оштетено со дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело на насилство (според член 151 став 1 од Законот за правда за деца). Програмата за распределба на овие средства се објавува секоја година во Службен весник. Средствата се буџетираат и исплаќаат преку Програма 10 – Администрација, konto 464 – Разни трансфери. Од информациите прикажани во табелата подолу може да се заклучи дека бил исплатен повисок износ отколку што било првично буџетирано во секоја од трите анализирани години. Меѓутоа, не постојат податоци за тоа колкав број деца биле обесштетени со овие средства.

Покрај планираните средства за бесплатна правна помош и обесштетување на деца, Министерството за правда е исто така надлежно за планирање и на други средства, согласно Законот за правда за деца. Сепак, врз основа на доставените информации, многу е мал процентот на реализација на овие средства – 35 % во 2018 година, 55 % во 2019 година и 53 % во 2020 година.

³³ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021.

Табела бр. 7 – Буџетски ставки за правда за деца од Министерство за правда

(во денари)

Министерство за правда – буџетски ставки за Правда за деца	2018	2019	2020
Одобрени средства за бесплатна правна помош во буџетот	3,000,000	5,000,000	5,000,000
Потрошени средства за бесплатна правна помош	184,450	170,400	319,600
Број на застапувани деца	55	49	65
Одобрени средства за обесштетување во буџетот	500,000	1,000,000	1,000,000
Потрошени средства за обесштетување	651,010	4,321,894	1,119,600
Други трошоци одобрени во буџетот во согласност со Законот за правда за деца	2,400,000	2,400,000	2,400,000
Потрошени средства за други трошоци во согласност со Законот за правда за деца	851,234	1,322,454	1,260,700

Иако Министерството за правда во својот буџет планира средства за активности поврзани со Законот за правда за деца, сè уште не се усвоени внатрешни акти со кои се уредува самиот процес на буџетирање, определувањето средства и нивната распределба.

За време на интервјуата, претставниците ги образложија нивните надлежности во областа на правда за деца и идентификуваа неколку предизвици во работата, вклучително за навремено вработување на потребните човечки ресурси (неколку работни места и понатаму остануваат празни).³⁴

Министерство за труд и социјална политика

Министерството за труд и социјална политика не поднесе официјален одговор на барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер. Иако е отпочната постапка за поднесување жалба и Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер донесе одлука на Министерството да му се наложи да достави одговор, во предвидениот рок Министерството не поднесе официјален одговор.

Народен правобранител

Во периодот од 2018 до 2020 година, Народниот правобранител нема побарано средства од Буџетот на РСМ за активности за подигнување на јавната свест и водење на информативни кампањи за детските права и нивната заштита, согласно

³⁴ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021 и од спроведено интервју.

Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво и активностите поврзани со Законот за правда за деца. Исто така, Народниот правобранител нема добиено донации за таа цел, нема користено експертска помош и нема предвидено работни места поврзани со примената на Законот за правда за деца. Оваа информација не се совпаѓа со информациите поставени на веб-страницата на институцијата, особено со информацијата дека е основано Одделение за заштита на детските права.

Кога станува збор за најголемите предизвици поврзани со имплементацијата на Законот за правда за деца, во својот Годишен извештај за 2020, Народниот правобранител посочува на неколку практични предизвици: (1) обезбедување на адвокат за децата во случаите каде што тоа е задолжително според закон; (2) недостиг од интерес кај адвокатите за работа на предмети во кои се вклучени деца; (3) отсуство на ажурирани листи на адвокати обучени за спроведување на правда за деца во полициските станици низ државата; (4) вклученост на истите адвокати во неколку полициски станици за сите предмети поврзани со правда за деца; (5) случаи на импровизација на постапката кога не е присутен адвокат, итн.^{35 36}

³⁵ Годишен извештај за 2020, Народен правобранител на Република Северна Македонија, стр. 108 – 109, Достапно на: <http://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Godisni%20izvestaji/GI-2020/GI-2020.pdf>

³⁶ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, поднесено на 18 август 2021 и поднесена жалба на 17 септември 2021.

Јавно обвинителство на Република Северна Македонија

Барање за слободен пристап до информации од јавен карактер беше поднесено до сите јавни обвинителства во земјата и до Јавното обвинителство на Република Северна Македонија (ОЈО).³⁷ Од страна на ОЈО беше доставен одговор дека тие не се во можност да одговорат на конкретни прашања поради фактот што во Правилникот за класификација на расходи што го издава Министерството за финансии не се предвидени посебни ставки за овој тип трошоци. Трошоците за овие ставки се прикажани кумулативно под ставката за трошоци 425 – Договорни услуги. Дополнително на тоа, од ОЈО посочија дека не се донесени внатрешни акти за буџетирање поврзано со правда за деца. Освен тоа, институцијата нема добиено донации од домашни или меѓународни донатори во периодот од 2018 до 2020 година. Исто така, вработените во ОЈО немаат учествувано на обуки поврзани со правда за деца во претходно наведениот период. На крај, само Основното јавно обвинителство во Скопје има воспоставено посебно Одделение за правда за деца. Досега е вработен само 1 службеник иако е предвидено во тоа одделение да се вработат вкупно 6 лица.

Државен совет за превенција на детско престапништво

Државниот совет за превенција на детско престапништво ги обезбеди одговорите на прашањата од барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер, но, не ги доставија неопходните документи што беа побарани од страна на ИСИЕ. Како резултат на тоа, презентираниите информации се засноваат само на доставениот официјален одговор.

ДСПДП добива средства од Министерството за правда како буџетски корисник од втора линија. Не постои самостојна програма за потребите на ДСПДП и средствата се одобруваат во рамките на програмата 10 – Администрација, буџетска сметка 637 на контото 420 – Патни и дневни расходи, 425 – Договорни услуги и 426 – Други тековни расходи.

Трошоците што се испраќаат преку контото 420 и 426 се занемарливи и затоа речиси сите средства се испраќаат преку контото 425 (Договорни услуги), каде што најчесто се испраќаат лица ангажирани на договор или хонорарно. На табелата подолу е прикажано трошењето по години:

Табела бр. 8 – Буџет на ДСПДП префрлен преку разни буџетски сметки

Број на конто	2018		2019		2020	
	Одобрени	Потрошени	Одобрени	Потрошени	Одобрени	Потрошени
420	600,000	2,001	600,000	41,830	600,000	3,667
425	1,500,000	931,873	1,500,000	1,282,962	1,500,000	1,257,028
426	6,000	5,010	-	-	-	-
Вкупно	2,106,000	938,884	2,100,000	1,324,792	2,100,000	1,260,695

Не постојат посебни акти со кои се уредува буџетирањето на ставките и не постои методологија за одредување на потребите на институцијата во врска со Законот за правда за деца. ДСПДП користи експертска помош во износ од 30,000.00 денари годишно, и притоа се спроведува постапка за јавни набавки поради износот. Институцијата нема добиено донации во периодот од 2018 до 2020 година. Од друга страна, од ДСПДП посочија дека имаат потреба од донации во врска со подготовка, превод

³⁷ Речиси сите јавни обвинителства доставија официјален одговор дека Јавното обвинителство на РСМ е надлежно да достави одговор на барањата.

и печатење на посебни брошури и публикации, како и за подготовка на извештаи за деца жртви, деца со попреченост, деца на улица, и за време на интервјуата, претставник на Државниот совет пластично ја опиша положбата на Советот како „големо име, а ограничени надлежности“. Освен тоа, беа истакнати и одреден број предизвици во работењето, односно: недостиг од соодветни работни простории, ограничено финансирање, како и отсуство на интерес кај релевантните чинители и отсуство на координација и споделување на информации помеѓу субјектите што учествуваат и нивните претставници во советот.³⁸

Единици на локалната самоуправа

Барања за слободен пристап до информации од јавен карактер беа испратени до сите 80 општини во Северна Македонија и Градот Скопје.³⁹ Врз основа на доставените информации, може да се заклучи дека само 5 општини (Битола, Кавадарци, Куманово, Струга и Велес) распределуваат средства во нивните буџети за локалните совети за превенција на детско престапништво. Износот што се распределува за таа намена е во границите од 30,000.00 до 200,000.00 денари. Меѓутоа, само две единици на локалната самоуправа всушност трошеле средства за таа намена (Кавадарци и Велес). Износот очигледно и понатаму останува многу низок – под 60,000.00 денари (1,000 евра) на годишно ниво. Има само мал број примери за донации за поддршка на активности поврзани со правда за деца со ограничени финансиски средства (на пример, организација на летен камп). Според доставените информации, основани се вкупно 31 локален совет за превенција на детско престапништво.

Треба да се земе предвид и тоа дека за време на интервјуата, претставниците на релевантните чинители во областа на правда за деца, дадоа предлог дека износот од 200,000.00 денари е соодветен за да биде годишен буџет на локалните совети за превенција на детско престапништво.

Неколку соговорници во текот на интервјуата ја потенцираа важноста на локалните совети во целиот систем за правда за деца и потребата да се распределуваат основни средства за нивните почетни активности (на пример, 200,000.00 денари на годишно ниво).^{40 41}

³⁸ Информации обезбедени врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер поднесено на 18 август 2021, поднесена жалба на 17 септември 2021 и од спроведено интервју.

³⁹ Општините Гази Баба, Гостивар, Липково и Теарце не поднесоа официјален одговор на доставеното барање за слободен пристап до информации од јавен карактер. Иако беше отпочната постапка за поднесување на жалба и АЗПИ донесе одлука да се наложи на општините да ги поднесат одговорите, ниедна од општините не достави одговор во предвидениот рок.

⁴⁰ На пример, тоа беше посочено за време на интервјуата со Државниот совет за превенција на малолетничко престапништво, Заводот за социјални дејности итн.

⁴¹ Информациите во овој дел од анализата се засноваат на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер што беа поднесени до 80 општини и Градот Скопје, како и 28 поднесени жалби на 17 и 20 септември 2021. Како што беше посочено, четири општини не дадоа официјален одговор на поднесените барања.

Заклучоци

- ▲ Врз основа на спроведеното истражување можат да се извлечат следните заклучоци:
 - ▲ Недостасува системски пристап за владиното трошење за правда за деца, и на национално и на локално ниво. Врз основа на спроведеното комплексно истражување, се собрани само делумни информации за конкретни расходи од некои од институциите. Неколку особено релевантни институции⁴² не доставија официјален одговор, иако е започната и постапка со поднесување жалби. Во неколку случаи беше утврдена недоследност помеѓу информациите дадени во официјалните одговори и официјалните финансиски извештаи, биланс на состојба, веб-страници, итн. Како резултат на тоа, може да се заклучи дека системот за буџетска класификација по ставки и конта не овозможува да се идентификуваат клучните програми за правда за деца и дека не постојат јасни буџетски ставки и програми за да може да се направи прецизна проценка на износите што Владата ги распределува за таа цел.
 - ▲ Неколку институции посочија дека трошоците што се распределени за правда за деца не се пресметани одделно, туку кумулативно со други поврзани трошоци, согласно класификацијата на расходи што ја има издадено Министерството за финансии. Тоа е така со речиси сите институции кои потрошиле одредена сума за правда за деца.
 - ▲ Дел од институциите не се запознаени со нивните надлежности во системот⁴³ и некои институции поднесоа делумни или нецелосни одговори.
 - ▲ Неколку институции со кои беше контактирано или преку барања за слободен пристап до информации од јавен карактер или по пат на интервјуа, посочија дека институциите не се запознаени дека се дел од Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво. Во тие институции спаѓаат: Агенцијата за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги, Агенцијата за млади и спорт, Адвокатската ко-
- мора на Република Северна Македонија, Бирото за развој на образованието, Центарот за образование за возрасните, Комората на медијатори, Факултетот за безбедност – Скопје, Министерството за образование и наука и Народниот правобранител.
- ▲ Предвидената процедура за подготовка на националниот буџет се спроведува на генерички начин и не е оставен простор за конкретни интервенции и флексибилност. Отсуството на посебна програма и конто за правда за деца ја ограничува флексибилноста за да може средствата да се распределат и/или да се побараат преку буџетот.
 - ▲ Во секторот за правда за деца се слеваат многу ограничен износ на донации од домашни и меѓународни донатори. За донациите се води евиденција во официјалното сметководство во двата случаја (домашни и меѓународни донации), за добиени производи или за парични средства за коишто повеќето институции имаат посебна сметка наменета само за донации. Очигледно, услугите во секторот не се зависни од донатори.
 - ▲ Учеството на кадарот на обуки поврзани со правда за деца и понатаму е ограничено. Кадар што е вклучен во обуки поврзани со правда за деца се лицата кои се вработени во ЦСР и најчесто тоа се бесплатни обуки организирани од МЦСР и од таа причина не постојат финансиски импликации.
 - ▲ Иако во одреден број општини има основни локални совети за превенција на детско престапништво (според поднесените информации – 31), всушност, само 2 општини распределуваат средства за функционирањето на советот. Износот и понатаму е очигледно низок – под 60,000.00 денари (1,000.00 евра) на годишно ниво. Советите во голема мера се нефункционални.
 - ▲ Само три суда во Северна Македонија имаат посочено дека распределуваат средства за правда за деца. Во просек, во овие три суда се распределени и потрошени вкупно 800,000.00 денари (13,000.00 евра) на годишно ниво.
 - ▲ Владата нема буџетирано или потрошено средства за постапките за медијација во претходно наведениот период.
 - ▲ Во речиси ниедна од анализираниите институции не се донесени посебни акти со кои се уредува буџетирањето на ставките и методологијата за определување на потребите на институциите во врска со Законот за правда за деца.

⁴² Министерство за труд и социјална политика, Министерство за здравство, општините Гази Баба, Гостивар, Липково и Теарце.

⁴³ Меѓу тие институции спаѓаат: Агенцијата за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги, Агенцијата за млади и спорт, Адвокатската комора на Република Северна Македонија, Бирото за развој на образованието, Центарот за образование на возрасните, итн.

Препораки

Врз основа на спроведеното истражување и идентификуваните заклучоци, со цел да се одговори на проблемите се препорачуваат следните мерки:

- ▲ Воспоставување нова буџетска програма што ќе ја користат сите надлежни органи за спроведување на Законот за правда за деца со цел да се бараат средства во врска со законот;
- ▲ Воспоставување нова потставка или потставка (6-цифрено konto) во Буџетот преку која ќе се реализираат средства поврзани со Законот за правда за деца. Со оглед дека се вклучени голем број институции, ваквиот приод ќе овозможи подобро следење на потрошените средства за правда за деца и ќе ја даде законската рамка преку која вклучените институции ќе можат да побаруваат и да трошат средства;
- ▲ Подобра координација и споделување на информации помеѓу институциите во однос на обврските од Законот за правда за деца и Оперативниот план за Националната стратегија за превенција на детско престапништво. Треба да се воспостави потенцијален механизам за известување и следење на активностите на сите идентификувани чинители, вклучително и подготовка на годишен извештај за активности поврзани со правда за деца. Извештајот треба да се поднесува до надлежна институција предвидена со закон (на пример, Државен совет за превенција на детско престапништво);
- ▲ Поддршка за воспоставување на алатки за споделување на информации помеѓу институциите за прашања поврзани со правда за деца. Годишните извештаи на идентификуваните чинители треба да содржат информации за активности поврзани со правда за деца;
- ▲ Изработка на софтверско решение за потребите на ЦСР за евидентирање на трошоците за услугите за правда за деца за да се подобри следењето на адекватноста, ефикасноста и ефективноста;
- ▲ Работата на локалните совети за превенција на детско престапништво треба да биде повторно земена предвид. Потребно е да се воведат обврска за годишни и/или квартални извештаи. Единиците на локалната самоуправа треба да утврдат минимален буџет за активностите на локалните совети за превенција на детско престапништво врз основа на нивната големина и бројноста на населението и дадените препораки во овој извештај (200,000.00 денари на годишно ниво). Треба да се посвети внимание и на останатите оперативни предизвици (вклучително и насоки за соодветната големина на советите, мотиваност на членовите да учествуваат во работата на советите, како и насоки за развој на програма и концепт за активности, итн.).
- ▲ Со оглед на големиот потенцијал што го има медијацијата за решавање на спорови поврзани со правда за деца, надлежните органи треба да го земат предвид и потенцијалното распределување на средства за медијација;
- ▲ Подготовка на посебни акти со коишто се уредува буџетирањето на ставките и методологијата за одредување на потребите на институциите во врска со Закон за правда за деца;
- ▲ Зајакнување на капацитетите на вработените за давање точни извештаи и за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Листа на користена литература

- ▲ Акциски план за вработување на млади луѓе, (2016 – 2020).
- ▲ Годишен извештај на Заводот за социјални дејности (2018 – 2020).
- ▲ Годишен извештај на Судскиот совет на Република Северна Македонија (2018 – 2020).
- ▲ Годишен извештај на Народниот правобранител на Република Северна Македонија (2018 – 2020).
- ▲ Годишен извештај на Државниот совет за превенција на детско престапништво (2018 – 2020).
- ▲ Годишни извештаи за степенот на обезбедување, почитување, унапредување и заштита на човековите права и слободи (Народен правобранител, 2018 – 2020)
- ▲ Совет на Европа R(87)20 за социјалната реакција на малолетничкото престапништво, 1987.
- ▲ Совет на Европа R(88)6 за социјалната реакција на малолетничкото престапништво помеѓу младите луѓе од семејства на мигранти, 1988.
- ▲ Совет на Европа Rec(2003)20 за новите начини за справување со малолетничкото престапништво, 2003.
- ▲ ДИРЕКТИВА (ЕУ) 2016/800 НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И НА СОВЕТОТ од 11 мај 2016 за процедурална заштита на деца кои се осомничени или обвинети лица во кривични постапки.
- ▲ ECOSOC Резолуција 2005/20 Упатства за правда во предмети што вклучуваат деца жртви или сведоци на кривични дела.
- ▲ Европска комисија, Извештај за ПЈР Македонија за 2018, Достапно на: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2019-05/20180417-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-report.pdf> [Пристапено на 22 октомври 2021].
- ▲ Европска комисија, Извештај за Северна Македонија за 2020, Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/north_macedonia_report_2020.pdf [Пристапено на 25 октомври 2021].
- ▲ Европска комисија, Извештај за Северна Македонија за 2021, Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/north-macedonia-report-2021_en [Пристапено на 22 јануари 2022].
- ▲ Европска комисија, Стратегија на ЕУ за правата на детето и европска гаранција за детето, Достапно на: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en#documents [Пристапено на 26 октомври 2021].
- ▲ Насоки на Комитетот на министри на Советот на Европа за правда по мерка на децата, 2010.
- ▲ Индикатори за следење на имплементацијата на Законот за правда за деца.
- ▲ Закон за сметководството за буџетите и буџетските корисници (Службен весник на Република Македонија бр. 61/2002, 98/2002, 81/2005, 24/2011, 145/2015 и 170/2017).
- ▲ Закон за буџетите (Службен весник на Република Македонија бр. 64/2005; 4/2008; 103/2008; 156/2009; 95/2010; 180/2011; 171/2012; 192/2015 и 167/2016).
- ▲ Закон за извршување на санкции (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 99/2019 и 220/2019).
- ▲ Закон за семејство (Службен весник на Република Македонија бр. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015 и 150/2015 и Службен весник на Република Северна Македонија бр.53/2021).
- ▲ Закон за бесплатна правна помош, (Службен весник на Република Македонија бр. 101/2019).
- ▲ Закон за правда за деца (Службен весник на Република Македонија бр. 148/2013 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 152/2019 и 275/2019).

- ▲ Закон за медијација (Службен весник на Република Македонија бр.188/2013, 148/2015, 192/2015 и 55/2016).
- ▲ Закон за детска заштита (Службен весник на Република Македонија бр.23/13, 12/14, 44/14, 144/14, 10/15, 25/15, 150/15, 192/15, 27/16, 163/17 и Службен весник на Република Северна Македонија 121/18, 198/18, 104/2019, 146/19, 275/19) и
- ▲ Закон за социјална заштита (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 104/2019,146/2019, 275/2019, 302/2020 и 311/2020).
- ▲ Национална програма за развој на социјалната заштита (2011 –2021) Министерство за труд и социјална политика.
- ▲ Национална стратегија (2020 – 2025) и Акциски план (2020 – 2022) за превенција и заштита на децата од насилство.
- ▲ Национална стратегија за деинституционализација во Република Македонија 2018–2027 „Тимјаник“, Министерство за труд и социјална политика.
- ▲ Национална стратегија за превенција на малолетничко престапништво (2010 –2020).
- ▲ Национална стратегија за млади (2016 – 2025), Агенција за млади и спорт.
- ▲ Оперативен план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2015 – 2017).
- ▲ Извештај од посетата на јавната установа, Завод за згрижување, воспитување и образование на деца и младинци „Ранка Милановиќ“ – Скопје” (2019).
- ▲ Извештај за состојбата со заштитата на децата од злоупотреба и запоставување согласно утврдените индикатори за 2017, Министерство за труд и социјална политика и Државен совет за превенција на детско престапништво – Кавадарци, 2019.
- ▲ Специјален извештај за состојбата и условите за остварување на правата на децата без родители и родителска грижа кои се сместени во јавните установи за згрижување во Република Македонија (Народен правобранител, 2017).
- ▲ Стратегија за образование (2018 – 2025), Министерство за образование.
- ▲ ОН Упатства за постапување со деца во кривично-правниот систем.
- ▲ ОН Упатства за превенција на малолетничко престапништво (Ријад правила).
- ▲ ОН Правила за заштита на малолетници лишени од слобода (Хавана правила).
- ▲ Конвенција на Обединетите нации за правата на детето.
- ▲ Обединети нации, Стандардни минимални правила за спроведување на малолетничка правда („Пекиншки правила“).
- ▲ Цели за одржлив развој на Обединетите нации.

Анекс 1 – Надлежности на разни надлежни органи според Оперативниот план за имплементација на Националната стратегија за превенција на детско престапништво (2015 – 2017)

стратешка цел 1: Примарна превенција		
Резултат	Активности	Одговорни институции
1. Зголемување на бројот на деца во предучилишни институции.	Развивање и спроведување на програми за вклучување на децата во институционалниот образовниот систем од предучилишна возраст заради нивна грижа, образование, развивање на социјални вештини, поттикнување на самоверба и самозаштита. Обезбедување на поддршка на семејствата за вклучување на децата во предучилишните установи	Министерство за труд и социјална политика Министерство за образование и наука
2. Развиени програмски содржини за превенција на детско престапништво во образовниот систем.	Внесување на програмски содржини кои се однесуваат на превенција на детско престапништво во годишната програма за работа на училиштето; Развивање на програмски содржини кои се однесуваат на превенција на детско престапништво во годишната програма за работа на советот на родители; Планирање на дебати, трибини или работилници кои се однесуваат на превенција на детско престапништво во програмата за работа на ученичката заедница; Подигање на јавната свест кај наставниците, родителите и децата за превенција на детско престапништво преку работилници во рамки на училиштето. Развивање на програмски активности во соработка со полицијата, локална самоуправа, училиштата и родителските совети со содржини од детското престапништво Формирање на трипартитни совети составени од родители, ученици и наставници за креирање на училишни политики	Министерство за образование и наука (училишта) општински совети за превенција на детско престапништво Државен совет за превенција на детско престапништво Министерство за внатрешни работи локална самоуправа
3. Изготвување на превентивни (здравствени) програми од страна на здравствените служби за деца	Донесување на превентивни програми за деца и нивно спроведување во координација со училиштата; Зајакнување на службата на матичните доктори – педијатри за унапредување на здравјето на децата и рано интервенирање; Развивање на механизми за рана детекција на одредени проблеми и појави; Отворање на советувалишта и центри за деца кои употребуваат дроги и др. психотропни супстанции	Министерство за здравство здравствени домови
4. Подигање на јавната свест и спроведување на информативни кампањи за правата на децата и нивната заштита	Подигање на свеста на претставниците од медиумите за проблемот за детско престапништво преку дебати и информативни средби; Изготвување на информативно-едукативни програми за децата и за целата јавност.	МИОА Агенција за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги, МТСП, МП, МОН
5. Вклучување на локалната заедница во реализирање на превентивните програми за спречување на детско престапништво	Развивање на соработката на Државниот совет за превенција на детско престапништво со општинските совети за превенција од детско престапништво; Формирање на локални совети за превенција од детско престапништво	Државен совет за превенција на детско престапништво ЗЕЛС и локална самоуправа
6. Развивање на соработка на Државен совет за превенција на детско престапништво со Адвокатската комора на РМ	Развивање на соработка преку реализирање на состаноци, средби, обуки за улогата на адвокатите во постапки спрема деца согласно Законот за правда за децата; Потпишан Меморандум за соработка.	Адвокатска комора на РМ Државен совет за превенција на детско престапништво Министерство за правда

стратешка цел 2: Секундарна превенција		
Резултат	Активности	Одговорни институции
1. Развивање и спроведување на програми за рано препознавање и рана идентификација на деца во ризик во предучилишните и училишните институции	1. Зајакнување на стручни служби во училиштата за препознавање и рана идентификација на деца во ризик; 2. Развивање на програми за одговорно родителство; 3. Реализирање на програмата за советувајќи на родители и деца; 4. Развивање на модули за обука на стручните лица на полето на заштита на децата со цел на продлабочување на знаењата и вештините за да одговорат на потребите на децата во ризик; 5. Развивање на меѓусекторската соработка со цел навремена интервенција.	Министерство за труд и социјална политика Министерство за образование и наука ЈУ Завод за социјални дејности – Скопје Биро за развој на образование
2. Подобрување на капацитетите на институциите кои работат во системот за правда за деца	1. Развивање и практикување на методот за работа – увид во домот на семејствата во ризик; 2. Развивање на формата на советувајќи за млади; 3. Реализација на програмата „Едукативен центар за родителите“, во центрите за социјална работа 4. Развивање на специјализирани згрижувачки семејства за деца во ризик	Министерство за труд и социјална политика Министерство за образование и наука ЈУ Завод за социјални дејности – Скопје центри за социјална работа локална власт
3. Развивање мрежа на центри за ментално здравје за деца и советувајќи и центри за деца кои употребуваат алкохол, дрога и други психотропни супстанции	1. Отворање на центри за ментално здравје за деца; 2. Отворање на центри за деца кои употребуваат алкохол, дроги и други психотропни супстанции; 3. Зајакнување на соработката со установите за деца со воспитно социјални проблеми, центри за социјална работа и училишта.	Министерство за здравство здравствени домови
4. Зајакнување на капацитетите на полициските службеници во постапувањето со децата во ризик и децата во судир со законот	1. Утврдување на можностите за отворање на посебни простории за разговор со деца, во состав на полициските станици; 2. Развивање на техниките за рано интервенирање; 3. Развивање на програми со учество на семејството, локалната заедница и ЦСР; 4. Јакнење и развивање на капацитетите на одделенијата/оддели за превенција од детско престапништво	Министерство за внатрешни работи
5. Спроведени програми за социјално вклучување на децата во ризик	1. Донесување на програми за социјално вклучување на децата во ризик преку обуки за учење вештини, доквалификација, развивање на менторство, организирано користење на слободно време и др.; 2. Соработка на општинските совети за превенција на детско престапништво со младински организации, агенција за млади и спорт, невладини организации и др.	ЗЕЛС Министерство за локална самоуправа локални совети за превенција на детско престапништво

стратешка цел 3: Терцијална превенција		
Резултат	Активности	Одговорни институции
1. Третман и рехабилитација на децата во воспитно-поправните институции	1. Анализа на состојбите во ВПД; 2. Развивање програми за следење и поддршка на децата во воспитно-поправните установи; 3. Изготвување стандардизирани инструменти за индивидуална работа за време на престојот во установата.	Министерство за правда Управа за извршување на санкции
2. Примена на алтернативни мерки	1. Информација за спроведување на алтернативните мерки и медијација изготвена од страна на Министерството за правда; 2. Подигање на свеста кај судиите за изрекување на алтернативните мерки – заштитен надзор кај условната осуда и општокорисна работа; 3. Развивање на медијацијата	Министерство за правда Управа за извршување на санкции судови
3. Реинтеграција на децата по излегување од установата	1. Обезбедување на квалитетни услуги за децата по излегувањето од установа од страна на локалната заедница; 2. Развивање на програми со вклучување на семејството, локалната заедница, здравствените установи; 3. Вклучување на граѓанското општество при укажување на одредени видови услуги.	ЗЕЛС локална заедница центрите за социјална работа граѓански здруженија Министерство за образование и наука Центар за образование на возрасни
5. Унапредување на системот за евиденција и известување за децата во ризик, деца жртви и деца во судир со законот	1. Воведување на евиденција во сите релевантни институции; 2. Јавното обвинителство за воспостави систем за евиденција на децата жртви; 3. Унапредување на евиденцијата на национално ниво; 4. Обезбедување на статистичка анализа.	Јавно обвинителство центри за социјална работа Министерство за внатрешни работи Министерство за образование и наука судови со проширена надлежност во РСМ

